

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

Г. П. Склад

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***на тему: «Розвиток сільського (зеленого) туризму у Волинській
області: стан та перспективи»***

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Безпоясна Валерія Володимирівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Карпенко Юрій Вікторович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2022

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ	5
1.1 Сільський (зелений) туризм: сутність, різновиди та моделі розвитку.....	5
1.2 Світовий досвід розвитку сільського (зеленого) туризму	17
1.3 Методичні підходи дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму	25
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	37
2.1 Дослідження туристично-рекреаційних ресурсів необхідних для розвитку сільського (зеленого) туризму в регіоні	37
2.2 Аналіз стану та напрямів розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області.....	48
2.3 Розробка зеленого туру «Шацькі озера – перлина Волині»	58
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Швидкий ритм життя, урбанізація, впровадження високих технологій та комунікацій створили умови для формування та розвитку сільського зеленого туризму. В Україні цей вид туризму набув поширення в останньому десятиріччі та переживає період становлення як окремої сфери підприємницької діяльності. Враховуючи особливості географічного положення, сприятливість кліматичних умов, культури і традицій, у нашій країні є достатні передумови для розвитку сільського зеленого туризму. Отже, розвиток сільського туризму сприяє добробуту мешканців сільської місцевості, стимулює удосконалення соціальної інфраструктури та збалансованості довкілля. Тому вивчення регіональних проблем розвитку сільського зеленого туризму та його сучасний стан є актуальним.

Питання дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму висвітлювали у своїх працях такі науковці, як Биркович В. І., Гловацька В. В., Головня О. М., Дешевенко Л. П., Іванова В. Г., Карпюк З. К., Костриця М. М., Кудла Н. Є., Лужанська Т. Ю., Мазур С. А., Нездоймінов С. Г., Паньків Н. Є., Папп В. В., Побігун О. В., Роглев Х. Й., Рутинський М. Й., Саблук П. Т., Соколова А. О., Стефанишин Л. С., Тищук І. В., Чеглей В. М. та інші. Однак багато питань залишаються відкритими, дискусійними та потребують постійної уваги, зокрема дослідження напрямів розвитку даного виду туризму, що і обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- охарактеризувати сутність, різновиди та моделі розвитку сільського (зеленого) туризму;
- вивчити світовий досвід ефективного розвитку сільського

(зеленого) туризму;

- здійснити аналіз методичних підходів дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму
- дослідити туристично-рекреаційні ресурси необхідних для сільського (зеленого) туризму регіоні;
- здійснити аналіз стану розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області;
- розробити зелений тур по регіону.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку сільського (зеленого) туризму в регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму України, зокрема у Волинській області.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: морфологічного аналізу, системного аналізу, критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони України, Кодекси України, Постанови Уряду, Кабінету міністрів України й інші правові акти, інформація Державного комітету статистики України, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2021» (м. Полтава, 21 грудня 2021 р.), який проводився у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств туристичної сфери України. Запропоновані у роботі рекомендації створюють основу для розвитку сільського (зеленого) туризму в регіонах України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ

1.1 Сільський (зелений) туризм: сутність, різновиди та моделі розвитку

На сьогоднішній день значного розвитку як у світі, так і в межах України, набув сільський туризм. Він являє собою специфічну форму відпочинку, яка передбачає перебування туристів у сільській місцевості в приватній садибі сільського господаря з широкими можливостями використання природного, матеріального та культурного потенціалу певного регіону. Організатором сільського туризму виступає сільська родина, яка надає туристам чи екскурсантам власне житло та забезпечує їх екологічно чистими продуктами харчування, вирощеними в межах особистого селянського господарства, знайомить їх із особливостями місцевого способу життя, побутом та традиціями даного регіону.

У більшості країн світу сільський туризм розглядається як невід'ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села та сільського господарства. Такі позиції є актуальними й для України, де чітко виражені соціально-економічні проблеми села та необхідні реальні зміни, оскільки існуючі структури управління вже не здатні створювати нові робочі місця, а нової системи, яка могла б забезпечити працевлаштування для сільського населення, ще не створено.

Сільський туризм, як найбільш реальний та альтернативний варіант, може стати вирішенням проблем для тих представників сільського населення, які втратили роботу або були вимушені покинути заняття сільським господарством [33].

На науковій і практичній ниві ще досі тривають дискусії про зміст і направленість таких понять і явищ, як «сільський туризм» і «агротуризм».

Звернемось з цим питанням до поважного словника з подорожей, туризму та гостинності британця С. Медліка (1993 р.). Згідно з цим словником, сільський туризм (rural tourism) – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами. Поняття «сільський туризм» часто ототожнюють з «агротуризмом», але «сільський туризм» значно ширше.

Кифяк В. під сільським туризмом розуміє тимчасове переміщення туристів у сільську місцевість з метою відпочинку та ознайомлення з місцевим способом життя, культурою, традиціями, звичаями [20].

Рутинський М. визначає сільський туризм як відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях [54].

Згідно Екологічної енциклопедії під сільським зеленим туризмом варто розуміти діяльність, яка проходить в контакті з природою, проживанням у таборах чи сільській місцевості та пов'язана з сільськогосподарськими роботами, знайомством з життям сільських мешканців, пішохідними екскурсіями, вивченням флори і фауни, заняттям річковим (водним) спортом [13].

Костиця М. визначає його як вид туризму, що включає перебування та рекреаційну діяльність в сільській місцевості. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговуванням туристів з провідниками та екскурсоводами [25].

Ніколаєв К. стверджує, що сільський туризм – це активна (прогулянки, екскурсії, спортивні ігри, мисливство, рибальство тощо) чи пасивна (культурно-етнічна) туристична діяльність, яка безпосередньо проходить / організовується в межах сільської території, пов'язана з проживанням екскурсантів в сільських садибах (агросадиби), знайомством з наявними природними ресурсами, звичаями, побутом, національною кухнею,

фольклором, культурою та унікальними традиціями відповідного регіону [33].

Основною передумовою розвитку сільського туризму було прагнення до відпочинку поза міськими, урбанізованими територіями, знайомство з особливостями та колоритом сільського життя, звичаями, побутом та фольклором окремих сільських регіонів України.

Даний вид туризму можна віднести до практично еколого-безпечних видів туристичної діяльності. Його розвиток дасть змогу не лише зберігати та охороняти природну та культурно-історичну спадщину, але і забезпечити екологічну просвіту, добробут і здоров'я як сільських жителів, так і самих екскурсантів.

Передумовою розвитку сільського туризму виступає також його відносна екологічна безпечність, адже він покликаний:

- поважати природні системи, культурну спадщину та цілісність навколишнього середовища;
- мінімізувати використання ресурсів, що не відновлюються;
- споживати відновлювальні ресурси не швидше, ніж природаздатна їх відновити;
- мінімізувати забруднення та інші несприятливі впливи на довкілля.

Сільський туризм пропонує відвідувачам дещо інше, ніж звичайні моделі туризму, а територіями розвитку та організації сільського туризму можуть бути села, сільськогосподарські ферми, малі міста з характерною архітектурою, побутом, зони відпочинку, національні парки та об'єкти ПЗФ, лісові території, релігійні та священні місця тощо [25].

Важливе місце в організації сільського туризму посідає відповідна інфраструктура, до якої відносяться: засоби розміщення туристів (як правило – сільські будиночки, селянські садиби, господарчі двори або ферми); інженерна інфраструктура (освітлення, опалення, телефонізація, мережа Інтернет, дороги, водопостачання, тобто все те, без чого неможливим буде комфортне споживання турпродукту); виробнича інфраструктура

(орієнтована на народні ремесла та виробництво характерних для даного регіону сувенірів, готування традиційних страв, організація для туристів різних видів сільськогосподарської діяльності, а саме: збір врожаю, догляд за конями, іншими тваринами, випасання худоби тощо); соціальна інфраструктура (будинки культури, кінотеатри, карнавали, ярмарки та виставки тощо).

Інфраструктура в сільському туризмі в першу чергу повинна створювати максимально комфортні, екологічно-сприятливі умови для проживання відпочиваючих, а також мінімально впливати на довкілля та не порушувати екологічну стабільність природного середовища.

Основними причинами, що викликали підвищення цікавості до сільського туризму та популяризацію його розвитку, можна вважати:

- зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у відносно незмінній привабливій сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл;
- наявність різноманітних ПТР;
- екологічно сприятливе середовище і природна краса сільської місцевості;
- відносно вільний та дешевий сільський житловий фонд для прийому туристів,
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційна гостинність господарів та доступна (в порівнянні з рекреаційно-освоєними територіями) вартість відпочинку;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, кінних прогулянок, риболовлі, мисливства, збирання ягід і грибів тощо.

В основі організації сільського туризму стоїть власне сам селянин, його побут та умови проживання. Саме він запрошує до своєї оселі людину з міста – подивитись на сільськогосподарське виробництво (як виробляється сир, масло, ковбаса тощо, як вирощуються кури, свині, корови, коні); людину

творчої, розумової праці – подивитись на майстерність ремісника (як виготовляється дерев'яний та глиняний посуд, як плетуться ліжники, кошики, меблі з лози); іноземців – познайомитись з особливостями національних традицій та культури.

Зважаючи на уподобання туристів чи відвідувачів, селянин-фермер в межах власного діючого господарства може організувати:

- відпочинок та проживання в оригінальних чи адаптованих під автентичний стиль будівлях;
- активний туризм (збудувати на своїй території спортивний майданчик, підйомник, розробити маршрути для велотуристів та кінних прогулянок);
- екотуризм (відпочинок в екологічно чистій місцевості, споживання екологічно чистих продуктів та мінеральних вод);
- пізнавальний туризм – вивчення аграрної тематики і народної культури, а також історико-культурних пам'яток, народних ремесел тощо;
- мисливський туризм та риболовлю;
- культурно-історичний (екскурсії, національні обряди, побут) тощо [55].

Власники сільських осель / агросадиб для забезпечення високоякісного обслуговування повинні дбати про:

- 1) матеріально-технічну якість створюваного туристичного продукту (наприклад розмір та умеблювання кімнат, оснащення побутовою технікою, оснащення санітарного вузла тощо);
- 2) емоційно-абстрактну якість (рівень сервісного обслуговування).

Це пов'язано в першу чергу з тим, що бажаючі відпочити (туристи, екскурсанти), які відвідують певну сільську місцевість, прагнуть насолодитись красою природи, а тому краєвиди села повинні мати привабливий, естетично оформлений вигляд. Важливе значення для організації сільського туризму має екологічний стан певної території. Виходячи з цього, сільська громада повинна дотримуватись санітарно-

гігієнічних норм та умов проживання; дбати про відсутність сміттєзвалищ в межах сільської місцевості, використовувати (по можливості) енергозберігаючі технології; піклуватись про естетичний вигляд будинків, вулиць, садів; забезпечувати належне озеленення території; оснащувати сільську територію урнами для сміття з попереднім сортуванням тощо [33].

Отже, агротуризм (farm tourism) – відпочинковий туризм, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства. Агротуризм може проявлятися у різних формах, але завжди включає наймання помешкання.

Розрізняють дві базові форми агротуризму: наймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах дворогосподарства або розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до дворогосподарства, наприклад в кемпінгах та наметах. Агротуризм таким чином виступає однією з форм сільського туризму. У агротуризмі дворогосподарство (фермерське господарство) становить одночасно нічліжну базу та головний предмет інтересу для туриста [52; 62].

Екотуризм – це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Екотуризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою екологічною свідомістю. Синонімом поняття «екотуризм» є зелений туризм (green tourism), природничий туризм (nature tourism). Виділяють такі форми екотуризму – активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні поїздки [61].

Сільський туризм і його різновидність агротуризм мають багато спільного з екотуризмом і часто відповідають багатьом його пріоритетам, зокрема: збереження природничого та культурного середовища, підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам харчів з місцевих

продуктів. У сільських місцевостях організовують відвідувачам багато додаткових послуг, що включають екотуристичні програми: кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по знакованих стежках у національних і ландшафтних парках, природничі подорожі, збирання ягід та грибів. Сільський туризм (агротуризм) і екотуризм відрізняються основними цілями використання вільного часу, їхня головна різниця полягає у базових мотивах подорожування. Сільський туризм – це форма проведення вільного часу у вигляді стаціонарного відпочинку, тоді як базовою метою екотуризму виступає активне відкриття дикої природи, традицій і культури, їх глибоке пізнання й сприйняття. Сільські оселі можуть використовуватись як база для ночівлі та харчування екотуристів. У спеціальній літературі з'явилося нове поняття екоагротуризм, що передбачає відпочинок у селян, які вирощують сільськогосподарську продукцію із застосуванням екологічних методів. Тут агротуризм поєднується з екологічним сільським господарством.

Наведені вище поняття, пов'язані з сільським туризмом і екотуризмом, знайшли своє використання для визначення форм туристичного руху в Україні. Зокрема, відпочинок в українських селах було визначено як «сільський зелений туризм». Він охопив широкий спектр форм відпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості (власне сільський туризм), відпочинку у туристичних центрах і курортах, що розташовані у селищах і малих містах, до відпочинку у сільських дворогосподарствах (агротуризм) [53].

Європейська концепція розвитку сільського туризму базується на визначенні сільського господарства як його базису, оскільки саме воно, поряд із сільськими природними благами та бізнес-ініціативою селян, здійснює суттєвий вплив на формування сільської культурної спадщини, що, як відомо, приваблює до сільської місцевості не лише міське населення, а й іноземних туристів, які бажають з ним познайомитися. Саме сільське господарство домінує у формуванні сільського ландшафту, в якому поєднуються різні види виробництва, підприємств, поселень та

архітектурних споруд. Крім того, завдяки сільськогосподарському виробництву існує етнологічний потенціал сільської місцевості, який активно використовується в сільському туризмі, зокрема, сільськогосподарські машини та знаряддя, кар'єри, кузні, ремісничі професії та майстерні, самобутні архітектура та фольклор, різноманітна народна кухня тощо.

Разом з тим, взаємодія сільського туризму та сільського господарства є взаємовигідною, оскільки рівною мірою приносить соціально-економічні дивіденди як одному, так і іншому.

Прийнятий у ЄС підхід до дефініції поняття «сільський туризм» передбачає його розуміння як дій людини, що мандрує та залишається в сільській місцевості на термін до одного повного року для дозвілля, бізнесу і інших цілей (за виключенням оплачуваної діяльності на території перебування). Інакше кажучи, сільський туризм – сектор туристичної індустрії, який орієнтований на використання природних, культурно-історичних, економічних, людських та інших ресурсів сільської місцевості та її специфічних умов для створення комплексного туристичного продукту. Разом з тим, паралельно з цим терміном в ЄС та світі часто використовуються як еквівалентні і такі, як агротуризм, агроекотуризм, агроетнотуризм, агроекоетнотуризм, хоча між ними існують принципові відмінності, на основі яких формуються різні моделі сільського туризму (табл. 1.1.1).

Ключові фактори успіху сектора сільського туризму формуються на основі конкурентних переваг та тенденцій розвитку як сільського господарства, так і туризму конкретної країни в цілому.

Інтерес регіонів України до розвитку зеленого туризму диктується двома взаємопротилежними чинниками. В першому випадку – це спад аграрного виробництва внаслідок системної кризи, зниження життєвого рівня сільських мешканців та поява неконтрольованих міграційних потоків визвали до дії пошук інших видів діяльності і прибутків.

Таблиця 1.1.1

Принципові ознаки моделей сільського туризму [60]

Модель туризму	Характерні ознаки
Агротуризм	ознайомлення з сільською працею та участь у ній; використання ресурсів сільської місцевості, зокрема, сільськогосподарських тварин та рослин; харчування сільськогосподарською продукцією місцевого походження.
Агроскотуризм	розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеною природою; метою подорожі для туриста є відпочинок та отримання уявлення природних особливостей цієї місцевості.
Агроетнотуризм	відвідування людьми місць проживання етнічних груп або об'єктів їх культури і релігії; метою такої подорожі для туриста є відпочинок та ознайомлення з життям, побутом, культурою та звичаями етнічних груп.
Агроекоетнотуризм	розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеною природою; на території сільського поселення проживають етнічні групи або знаходяться об'єкти їх культури та релігії.

З іншої сторони, можна відмітити виникнення і зростання громадського руху в сільській місцевості через створення місцевих, регіональних та транскордонних спілок сприймання розвитку видів туристичної діяльності за всебічної підтримки його усіма ієрархічними органами влади і управління. Дана діяльність має світовий характер, а тому визначається експертами як найбільш зростаючий напрям світової економіки. Зокрема, надання агротуристичних послуг демонструє сьогодні динаміку зростання в 3-4 рази більшу ніж надання курортного сервісу. Перспективність розвитку сільського туризму спонукала країни Євросоюзу об'єднатися у Європейську федерацію фермерського та сільського туризму. Ця організація, яка діє на суспільних засадах, має за мету координацію туристичної діяльності в європейських країнах та здійснення державної підтримки їх розвитку у вигляді фінансування локальних програм, проектів грантів тощо. Нині в Euro Eites (так називається дане утворення) розглядається питання входження в її

структуру України як повноправного члена європейської спільноти [14]. Системний аналіз економіки України в цілому та її регіональних і місцевих територій на предмет розширеного економічного відтворення показує, що в сільській місцевості, оскільки вона органічно пов'язана з сільським господарством, існують суттєві резерви саморозвитку через надання туристичних послуг. Сільське населення історично визначено функцією існування через підтримку існуючих традицій, звичаїв, культури, збереження ландшафтів, а тому агротуристичні послуги можна віднести до само ідентичності українського села. Більш розлого: сільський туризм в тому чи іншому населеному пункті вирішує на практиці ряд соціальних проблем села. Сільський туризм при його розгалуженні в населених пунктах локальної території може слугувати джерелом наповнення сільських і районних бюджетів. Слід також підкреслити, що сільський туризм не вимагає значних інвестицій у мешканців села. Вони використовують, як правило, свою домівку, продукти харчування та доброзичливий сервіс [50]. Більш розширений функціональний зміст категорії «зелений туризм» можна навести у вигляді рис. 1.1.1.

У доповнення цілісного розуміння змісту зеленого туризму, необхідного для вироблення рекомендацій щодо інноваційної складової в його здійсненні, розглянемо його основні функції. Функції показують практичне значення даної сфери, необхідність стимулювання його розвитку. Згідно нашого бачення, такі функції слід розподіляти залежно від їх наслідкових ефектів – рекреаційних, економічних, екологічних і соціальних (табл. 1.1.2).

У групі функцій з економічними ефектами виділено функцію інноваційності. Дана функціональна особливість зеленого туризму у наукових дослідженнях розкрита дуже слабо, що визначає потребу більш детальних напрацювань українських науковців та авторів за даним напрямом.

Розглянемо більш детально інноваційну функціональність зеленого туризму. В основному вона проявляється за наступними напрямками:

Рис. 1.1.1 Фрагментація ролі сільського зеленого туризму у вирішенні проблем села [29]

- реалізація різних нестандартних, креативних бізнес-ідей, які не мають аналогів на ринку місцевому або й взагалі;
- продукування і впровадження різних технологічних процесів, направлених на підвищення якості й привабливості послуг зеленого туризму та супровідних послуг;
- використання інформаційних технологій на різних етапах планування і споживання послуг зеленого туризму та супровідних послуг.

Таблиця 1.1.2

Функції зеленого туризму та місце серед них інноваційної складової [83]

Наслідкові ефекти	Функції
1. Рекреаційні ефекти	- рекреаційна: можливість оздоровлення в екологічно чистому й безпечному середовищі; - дозвільна: можливість цікавого (нестандартного) відпочинку; - креативна: можливість пошуку натхнення, більш спокійного середовища для творчої діяльності.
2. Економічні ефекти	- господарювання: можливість реалізації бізнес-ідей, зайнятості; - економічної диверсифікації: переорієнтація зайнятості і господарювання з сільського господарства на сферу рекреації, туризму, суміжні сфери (ремесла, сувеніри тощо); - структурної трансформації: поглиблення вагомості в структурі економіки (регіональної, національної) сфери туризму; - просторового розвитку: стимулювання розвитку неміських поселень, послаблення соціально-економічної поляризації міських і сільських поселень; - інноваційності: можливість інноваційної діяльності, продукування і впровадження нових ідей, підходів, застосування інформаційних технологій.
3. Екологічні ефекти	- природоохоронна: стимулювання збереження довкілля; - виховна: екологічне виховання, формування екологічної свідомості суспільства.
4. Соціальні ефекти	- інфраструктурна: стимулювання покращення благоустрою сільських територій, розвитку соціальної інфраструктури; - соціоєднавча: демотивація виїзду населення з села в місто, збереження інтелектуального потенціалу, особливо молоді; - поведінкова: вплив на стиль життя, схильність до зміни місця проживання з міського на сільський простір; - освітня: отримання нового досвіду і знань щодо можливостей взаємодій з довкіллям, сільського способу життя

Інноваційна функція зеленого туризму проявляється у можливостях продукування, впровадження, вдосконалення зелених (екологічних) інновацій. Якщо визначати зміст екологічних інновацій у цілому, то їх науковці розглядають як такі, що дозволяють переорієнтуватись із застарілих очисних технологій на нове покоління технологій, спрямоване на якомога більш повне й комплексне використання природно-сировинних ресурсів і мінімізацію внаслідок цього потенційних виробничих відходів [1, с. 269].

Однак екологічні інновації мають значно ширші можливості застосування. У галузі туризму зелені інновації покликані задовольняти потреби населення у рекреації та відпочинку в екологічно чистому середовищі з одночасним покращенням якості довкілля, формуванням екологічної культури. Реалізація таких інновацій потребує залучення зелених (екологічних) інвестицій, які стають усе більш привабливим способом фінансувань у бізнес-середовищі розвинених країн.

У наступному підрозділі нами буде досліджено світовий досвід розвитку сільського (зеленого) туризму.

1.2 Світовий досвід розвитку сільського (зеленого) туризму

Серед переважної більшості країн Європи поява та активізація розвитку сільського туризму пов'язана з прагненням туристів та жителів великих міст до відпочинку в межах мало зміненої природи, в тиші та спокої, до знайомства з особливостями сільського життя, побутом та звичаями окремих, як правило, раніше не знайомих регіонів. Самі ж селяни також зацікавлені у розвитку даного виду туристичної діяльності, ставлячи за першочергову мету отримання економічних прибутків від звичних для них сільськогосподарських робіт, вирішення існуючих соціальних проблем та підтримання якісного екологічного стану довкілля.

Проте, враховуючи ступінь розвитку аграрної сфери кожної з країн Європи, підхід та сучасний стан організації сільського туризму буде однозначно різним.

Так, наприклад, в Австрії, Англії, Франції, Німеччині відпочинок в межах сільських територій уже існує як постійна туристична пропозиція кілька десятиків років. Це більше не мода одного сезону, а природне забезпечення туристичної пропозиції [59].

У деяких країнах поняття сільський туризм і екотуризм розглядаються

практично як синоніми в рамках одного, екологічно орієнтованого, напрямку туристичної індустрії (Turismo Rural у Іспанії або Agrotourism на Кіпрі дослівно означають «сільський туризм»). В інших країнах поєднання сільського й екологічного туризму закладено в один тип пакету туристичних послуг(наприклад, в Італії цей напрямок названо «Природа і здоров'я»).

З іншого боку, у багатьох країнах у пакет продукту сільського туризму включаються і «неекологічні» види дозвілля (полювання, риболовля, що не можна відносити до екологічно безпечних видів дозвілля).

Отже, можна сказати, що на сьогоднішній день єдина універсальна концепція розвитку сільського туризму в країнах Європи та світу відсутня, та й навряд чи вона взагалі може бути створена, враховуючи історію, культуру, традиції, природні умови кожної з країн. Спільним у розвитку виступає лише те, що сільський туризм перетворився на ефективний і перспективний сектор туристичної індустрії, який приносить прибутки, відроджує мало розвинені сільські території та розширює спектр зайнятості сільських жителів.

Серед країн Північної Європи, сільський туризм з усіма його традиціями, особливостями та цінностями упродовж багатьох десятиліть розвиває Великобританія.

Спостерігається тенденція росту популярності серед жителів країни та іноземних громадян сільського туризму, розвиток якого отримав підтримку Національної Туристичної організації, яка провела акредитацію більш як 1100 агроосель. Даний вид туризму забезпечує понад 380 тис. робочих місць і є підвалиною існування 25,000 малих бізнесів лише в одній сільській Англії (не враховуючи Уельсу, Шотландії і Північної Ірландії).

У Фінляндії найбільшим попитом туристів користуються невеличкі будиночки без господарів, розташовані на берегах природо-заповідних територій, озер чи річок. Орендуючи типовий будиночок, відпочиваючі потрапляють у досить комфортні умови (нерідко такі будиночки відповідають 4-5 зіркам) проживання та проведення активного дозвілля. Вони обладнані сучасною побутовою технікою, меблями (часто лише з

дерева), посудом, білизною, електроенергією, сауною тощо. Туристам надається змога взяти напрокат човен, катамаран, велосипед. До умов оренди такого будиночку додається дозвіл (ліцензія) на здійснення спортивної риболовлі.

Сільський туризм в Ісландії представлений мережею із 140 агроосель, що забезпечують більше 4 000 ліжко-місць по всій країні. Ісландські ферми не лише надають послуги з розміщення та харчування, але й пропонують ряд додаткових послуг, а саме: поїздки верхи на конях, риболовля, детальне знайомство з традиціями регіону, його побутом, культурою та ремеслом; оренда житла та машин для здійснення індивідуальних поїздок по країні; приватні тури, які передбачають вільний вибір маршруту та місць для огляду, а також можуть включати комфортне (класу «люкс») проживання в агрооселях.

Сільський туризм у Латвії – це форма туризму, який відбувається у сільських місцевостях, забезпечує прибутки місцевому населенню, пропонує індивідуальний відпочинок туристам. Він ґрунтується на послугах з розміщення, доповнених додатковими послугами, що орієнтовані на задоволення соціальних та культурних потреб на основі використання природних ресурсів згідно принципів збалансованого розвитку. Проживання туристів відбувається у будинках в сільській місцевості, відпочинкових котеджах місткістю до 20 ліжко-місць.

В Естонії, на думку експертів та провідних науковців країни, сільський туризм може запропонувати найкращі перспективи для естонського села як новий вид економічної діяльності. Для досягнення цього необхідно створити централізовану, уніфіковану, професійну й автономну організацію, яка буде ґрунтовно та успішно просувати продукт сільського туризму Естонії як всередині країни, так і за її межами [33].

Французька модель включає різноманітні форми класичного сільського туризму, що змінюються залежно від близькості до моря. Також модель передбачає більший ухил в бік гастрономічного і винного туризму. Форми

розміщення туристів меншою мірою припускають проживання з фермером, туристи розміщуються в котеджах.

В 1971 р. у Франції була створена асоціація «Туризм в сільській місцевості», яка координує організацію сільського туризму в національному масштабі. У 1986 р. 8 млн французів (приблизно 1/4 частина всіх відпочиваючих) віддали перевагу відпочинку в сільській місцевості, а в 1987 р. таким чином вже відпочивали 9,2 млн французів плюс 5,2 млн іноземців (з них 27 % німців, 25 % англійців, 25 % бельгійців, 14 % голландців та 9 % представників інших націй). З 37 млн. іноземних туристів, котрі щорічно відвідують країну, близько 7 млн віддають перевагу відпочинку саме в селі [57].

Сільським туризмом охоплені практично всі департаменти Франції (сільська місцевість займає 80 % площі країни), хоча в загальному доході від туризму його частка становить менше 10 %. Найпопулярніші місця відпочинку в департаменті – берега природних водойм (ставків і озер). Місцева влада стимулює забудову прибережних зон легкими будиночками і створенням штучних піщаних пляжів, де влітку організовують свята, конкурси рибалок, різноманітні заходи для дітей. Основні заняття відпочиваючих в сільській місцевості – це пішохідні, водні та кінні прогулянки, різні форми пасивного відпочинку [67].

Сільський туризм Франції представляє Національна організація будинків відпочинку і зеленого туризму (Maisons des Gîtes de France et du Tourisme Vert). Ця організація пропонує відпочинок в агрооселях різних класів та різноманітні види відпочинку, сертифіковані за високими національними стандартами сервісу. З порівняння агроосель Франції з будиночками Північної Європи видно, що вони набагато комфортніші, з особливим національним шармомі багатими гастрономічними традиціями.

Оселі аграрних районів Франції різняться не лише за зірковістю (від простих сільських будиночків до вілл і приватних історичних замків (chateaux), а й за етногеографічною ознакою: оселі Шампані, Провансу,

Гасконі, Нормандії, Бургундії, Савойї мають свій особливий шарм, якого не знайдеш у жодній іншій провінції чи регіоні Європи.

У Франції розроблена спеціальна програма дитячого відпочинку в сільській місцевості протягом шкільних канікул. Діти від 3 до 13 років запрошуються для проживання у сім'ї, догляду засвійськими тваринами (ягнята, поросята, кролики), активних ігор на природі зі своїми сільськими ровесниками, цікавих походів і пригод. Також у селі діти мають змогу вивчати народні танці і художні ремесла, фольклор краю, іноземні мови.

Якість такого відпочинку контролюється і сертифікується DDASS – міністерством охорони здоров'я і соціального забезпечення Франції, а також міністерством молоді і спорту [1; 7; 58].

Для німецької моделі порівняно з французькою характерними є проживання та харчування в будинку фермера. Також сільський туризм схильний до фермерського, безпосередньої роботи в полях [24].

У Німеччині сільський туризм розглядається в рамках так званої концепції «сталого розвитку» (sustainable development) сільської місцевості і керується міністерством сільського господарства. Німецька концепція сільського туризму несе велике соціокультурне навантаження: збереження і популяризацію традиційного вигляду села, «сільської філософії», традиційних навичок і ремесел.

Враховуючи прагнення відпочиваючих до комфорту та більш якісного сервісу, сфера сільського туризму в Німеччині варіює за формами від відпочинку у старих фермерських господарствах, дещо стилізованих під старовину, до проведення відпустки у сучасних, обладнаних новітньою технікою, будинках.

Цікавим є досвід сільського туризму в Австрії. Ця невелика альпійська країна, за площею співрозмірна з Карпатським туррегіоном України, нині налічує понад 15000 зареєстрованих агротуристичних господарств сумарною місткістю 170000 ліжок/місць. «Родзинкою» відпочинку в австрійських Альпах є безпосередня задіяність гостей у традиційному фермерському

господарюванні: вигоні худоби на альпійські луки, зборі альпійських трав, виготовленні молокопродуктів, зборі лісових ягід тощо, а також різноманітні програми активного гірського, екстремального й екологічного туризму.

За подібною схемою розвивається і сільський туризм у Швейцарії. Щоб отримати знак якості. Об'єднання «Відпочинок на сільському подвір'ї», треба відповідати певним критеріям. Господарство має надавати послуги з обслуговування туристів щонайменше впродовж 2 років, пропонувати мінімум три продукти власного виробництва, а послуги повинні тісно пов'язуватись з сільським господарством [1; 7; 58].

У Данії Національна асоціація агротуризму створена в 1988 р., а сьогодні в асоціації налічується 209 членів, що володіє 1 268 місцями у сільській місцевості. Зелений туризм забезпечує понад 380 000 робочих місць [11].

Сільський туризм в Іспанії передбачає розміщення на фермах, у сільських будинках, невеликих сільських готелях. Власники таких агросадиб в Іспанії об'єднані в асоціації, завдання яких полягає в тому, щоб категоризувати сільські туристичні об'єкти в залежності від рівня послуг, що надаються, і контролювати їхню відповідність вимогам асоціацій.

Чеська сільська місцевість привертає відпочинком у відомих виноробних регіонах і регіонах, що межують із заповідними територіями. Найпоширеніший вид туризму поєднує відвідування кінних ферм і занурення в сільський спосіб життя [14].

Сучасний агротуризм в Італії представлений справжніми міні-готелями рівня 3-4 зірок з антикварними меблями, обладнаними санвузлами, басейнами, тенісними кортами тощо. Агротуристичні комплекси надають туристам можливість займатися різними видами активного відпочинку (здійснювати кінні і пішохідні прогулянки, приймати участь в екскурсіях для огляду місцевих визначних пам'яток і навколишніх місць, відвідувати сільські ярмарки і середньовічні костюмовані свята тощо). Важливе місце в процесі сільського туризму в Італії відіграє кухня. Саме сільський туризм

надає можливість не тільки смачно і якісно поїсти, але і привезти із собою в якості сувенірів дорогі і рідкісні вина, особливі продукти: трюфелі, спеціальні сорти сиру і маслинової олії, що не надходять у міські магазини і вирощені в екологічно чистих умовах.

З усіх закордонних країн для України найбільше значення має досвід, набутий нашим безпосереднім західним сусідом – Польщею.

Польська модель відрізняється чітким розмежуванням господарств, які приймають туристів, на ті, для яких це єдиний бізнес, і ті, які розглядають туристичну діяльність як джерело додаткового доходу. Засоби розміщення різняться в ціні і якості послуг, що надаються.

Нині у Польщі в розрізі регіонів сільський туризм розвивається дуже нерівномірно. Причинами цього є природна диференціація країни, економічна нерівномірність розвитку регіонів, історичне минуле, географічне положення (ступінь віддаленості від основних транспортних комунікацій), традиції відпочинку.

Однак, слід зауважити, що польське законодавство чітко відмежовує концепцію та принципи ведення сільського туризму від інших видів туристичних послуг, що надаються у сільській місцевості і законодавчо віднесені до підприємницької діяльності [58].

На відміну від останніх, надання послуг сільського туризму за польськими законами не належить до підприємницької діяльності, а тому прибутки селянських господарств не підлягають обкладанню податком на додану вартість. Крім того, законодавство передбачає також звільнення від оподаткування доходів, що отримані завдяки наданню послуг з розміщення туристам за таких умов:

- житловий будинок, в якому здаються кімнати, належить до сільського господарства;
- кімнати здаються туристам, а не сезонним працівникам чи третім особам;
- кімнати для туристів знаходяться у житловому будинку сільської

родини, а не в іншій спеціально пристосованій будівлі для туристів;

- число кімнат, що здаються туристам, не перевищує п'яти.

Даний досвід був би досить корисним і для України, яка володіє величезним житловим фондом, який активно задіяний у сільському господарстві. Відсутність податку на додану вартість та звільнення від оподаткування доходів стало б одним із основних стимулюючих чинників, що змусив би українських селян активно діяти в напрямку розвитку агросфери, організації сільського туризму, облаштування та модернізації власних садиб, розширення спектру своєї сільськогосподарської діяльності (виращення більшої кількості екологічно-чистої продукції, створення оригінальних туристичних послуг) тощо.

У Латвії сільський туризм – це вид відпочинку, який передбачає знаходження туриста в сільській місцевості з чисельністю місцевих жителів до 5 000 тис. або в поселенні і надання йому персоналізованих послуг, пов'язаних із зануренням в побут, спосіб життя і традиції фермера. Особливість розуміння сільського туризму в Латвії полягає в тому, що він повинен працевлаштовувати і приносити дохід тим людям, які проживають безпосередньо в тій місцевості, куди приїхали туристи. Це дає змогу розглядати латвійську модель сільського туризму як інструмент розвитку території, а не тільки як вид туризму. Проведення виїзних заходів і прийом масового туриста згідно з критеріями латвійської моделі не можна вважати сільським туризмом. Рекомендованими видам відпочинку вважають активні види спорту, гольф, наметові майданчики, лижний спорт [14].

Стосовно Білорусії, то вона має значний потенціал для розвитку цього виду туризму. Більше 50 білоруських сільських садиб вже приймають туристів. Садиби дуже різні – старовинні, сучасні, комфортні і аскетичні. Є садиби-котеджі, які готові задовольнити смаки найвибагливіших туристів; є садиби на базі селянських хат, де поступово покращують умови проживання і пристосовують до нової діяльності; є дачі, літні будинки для відпочинку в селах (практично всі вони розташовані у дуже мальовничих місцях – на

берегах водойм чи в лісовій місцевості) [33].

На території Європейського Союзу сільський туризм отримав широкий розвиток і є одним з найбільш привабливих видів відпочинку. Однак фермери в менш розвинених країнах ЄС використовують туризм як інструмент диверсифікації агробізнесу, а не як основне джерело доходу.

За сучасних умов розвитку для України характерною є наявність ряду проблем, таких як, зокрема, загострення соціально-економічного становища; погіршення політичної обстановки; зниження рівня добробуту населення; неефективність чинного законодавства. Наявність цих проблем обумовлює погіршення діяльності підприємств, занепад виробництва та сільської місцевості, адже населення залишає дану територію в пошуках більш перспективних територій з метою підвищення добробуту. Проте Україна має всі передумови щодо налагодження соціально-економічного розвитку. Загалом в Україні є всі передумови розвитку зеленого туризму, що дасть змогу вирішити ряд соціально-економічних проблем, а саме підвищити рівень зайнятості та покращити добробут населення. Одночасно зростання добробуту населення сприятиме накопиченню державного бюджету та розвитку галузей економіки [82].

У наступному підрозділі нами буде розглянуті методичні підходи дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму.

1.3 Методичні підходи дослідження розвитку сільського (зеленого) туризму

Методологія науки (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. Філософський рівень методології функціонує у вигляді загальної системи принципів діалектики. Вона формує світоглядну концепцію світової науки, тобто основні вихідні

теоретичні положення, які затвердилися в науці і які рівною мірою треба знати: і філософію, і правознавство, і туризмологію, і філологію. У кожній галузі науки є, крім загальних, ще й свої специфічні теоретичні вихідні положення, які становлять її теоретичний фундамент. Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом [76].

Загальні світові тенденції сучасності свідчать про зміни політекономічної парадигми на користь сільського господарства і розвитку села. Демократизація та підвищення участі населення у розробці політики у багатьох провідних країнах світу розширили можливості дрібних фермерів та бідних верств сільського населення впливати на реалізацію цілей розвитку – скорочення масштабів бідності, підвищення рівня життя в сільських районах, поліпшення стану здоров'я сільського населення і сприяння збалансованому в екологічному, соціальному й економічному відношенні сталому розвитку сільської місцевості. Реалізація цих цілей базується на концептуальних засадах багатофункціонального характеру сільського господарства.

Зміни у політиці характеризуються поживавленням розвитку дрібного приватного агробізнесу, особливо в країнах, які реформуються та урбанізованих країнах. В сільськогосподарських ланцюгах доданої вартості з'явилися нові потужні гравці, представлені об'єднаннями дрібних агровиробників, які економічно зацікавлені у динамічному, успішному розвитку аграрного сектора і своєму впливові на прийняття політичних рішень. Досить активно розвиваються науково-теоретичні і прикладні

дослідження нової ролі сільського господарства для забезпечення цілей розвитку, які окреслюють окрему сферу наукових знань, що об'єднується загальною назвою – сільський розвиток [23].

Перехід до нової парадигми відновлення та розвитку сільських територій не можливий без вивчення їх внутрішнього механізму і функціонування визначення напрямків розвитку, без побудови моделі сталого розвитку територій з тим, щоб чітко зазначити фактори соціальної, екологічної, демографічної специфіки розвитку та регіональних особливостей територіальних громад.

Досягнення позитивної динаміки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій можливе безпосередньо через вирішення проблем та впровадження механізмів мотивування та стимулювання, через механізми яких можна динамічніше збільшувати ресурсний потенціал, покращувати фінансовий стан, залучати ефективне інвестування в сільських територій та інше.

Вивчення методики відновлення та розвитку сільських територій є важливим елементом, адже аналіз та оцінка стану розвитку сільських територій неможливий без чітко встановленої методики. Необхідно визначити проблеми, пов'язані із формуванням методичного забезпечення та дослідженням важливих аспектів соціально-економічного розвитку сільських територій. Цій проблемі вже присвячено низку цікавих наукових досліджень.

Вивчення наукових праць, монографічних джерел щодо оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій дасть реальну можливість визначити напрями розвитку сільських територій [12; 70].

Узагальнення авторських визначень та обґрунтувань сільського розвитку, висвітлених у публікаціях вітчизняних учених, дає підстави стверджувати про спільну основу досліджень як таку, що базується на об'єкті розвитку. За такий об'єкт одні дослідники беруть галузь сільського господарства, інші – територію, при цьому не зачіпаючи процесу розвитку як такого. Досить потужно представлені результати досліджень у сфері

організаційно-управлінських засад та державного регулювання процесів розвитку сільських територій. Щодо останнього слід особливо відзначити науково-прикладний доробок Павлова О., який зробив вагомий внесок у розробку концептуальних засад формування державної політики розвитку різних рівнів та типів сільських територій. Однак методологічних та аналітичних досліджень у сфері сільського розвитку все ще бракує.

При дослідженні національної практики та літератури необхідно зауважити, що нині виділяють такі підходи вивчення та аналізу розвитку сільських територій, один з яких базується на галузевому підході, інший на територіальному. Та часто в сучасній літературі можна зустріти такі підходи, як ресурсний, інфраструктурний, екологічний, соціально-економічний та комплексний, які можуть походити від двох базисних підходів – галузевого та територіального (рис. 1.3.1).

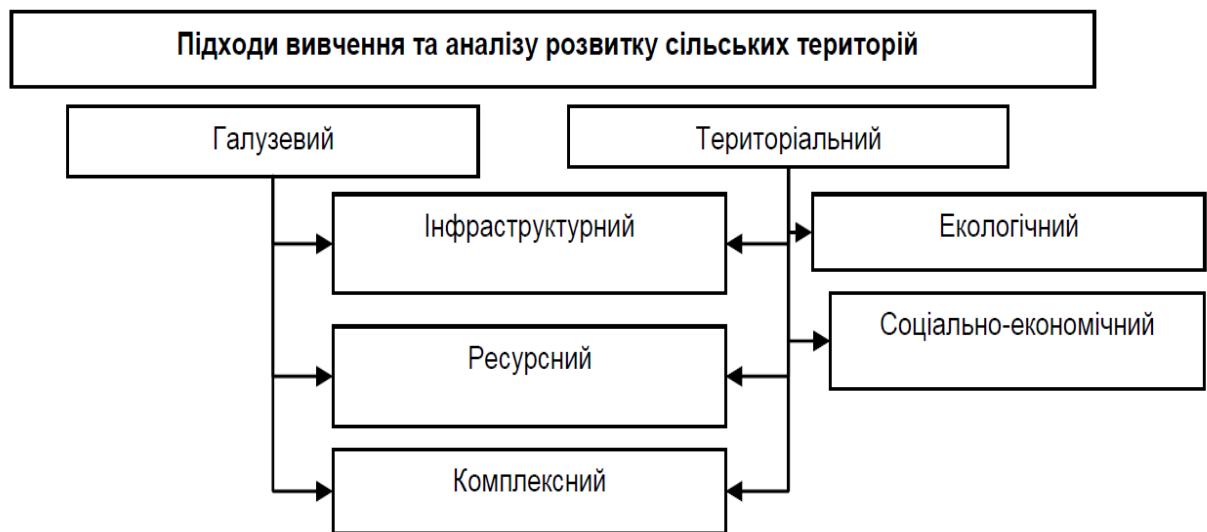

Рис. 1.3.1 Підходи вивчення та аналізу розвитку сільських територій [70]

Методика оцінки соціально-економічної ефективності розвитку сільського туризму в межах окремої території (регіону) полягає у визначенні економічних та соціальних перспектив, а також прямого економічного ефекту від організації даного виду туризму.

Прямий економічний ефект від розвитку сільського туризму буде являти собою результат витрат туриста на надані в межах діючого сільського

господарства послуги, товари та продукти, додаткові послуги (екскурсії, поїздки тощо), а також витрати на покращення та стабілізацію екологічної ситуації в регіоні. Гроші, витрачені туристами в місці перебування, створюють дохід, який призводить до ланцюгової реакції: витрати – доходи – витрати – доходи тощо.

Економічний ефект від розвитку сільського туризму в регіоні проявляється насамперед у створенні додаткових робочих місць для сільських жителів, а також у стимулюванні розвитку слабких в економічному відношенні, але привабливих з точки зору туризму, сільських регіонів.

Активізація розвитку туристичної індустрії в регіоні Західного Полісся і підвищення якості обслуговування в межах діючих агросадиб повинно слугувати додатковим джерелом формування дохідної частини бюджету районів та області в цілому.

Розрізняють також і економічні показники розвитку сільського туризму, які відображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг та їх якісну характеристику, а також економічні показники виробничо-обслуговуючої діяльності туристичних сільсько-господарських суб'єктів.

Система економічних показників розвитку сільського туризму включає:

- обсяг туристичного потоку (кількість відпочиваючих у певній агросадибі);
- величину туристичних витрат;
- величину економічних затрат на охорону НПС;
- стан і розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства;
- показники фінансово-економічної діяльності;
- чисельність іноземних туристів.

До показників, що характеризують об'єм туристичного потоку у сільській місцевості відносяться: загальна кількість туристів, кількість туроднів (ночівель, ліжко-днів), середньомісячна кількість туроднів.

Загальна кількість туристів, задіяних у сільському туризмі, вимірюється кількістю людей, що прийняли участь в даному виді туризму.

Даний показник характеризує масштаби та обсяги сільського населення туристичними заходами та визначається шляхом підсумовування кількості туристів, прийнятих на обслуговування, за певний період.

Кількість туро-днів вимірюється в людино-днях та визначається шляхом множення загальної кількості туристів на середню тривалість (у днях) перебування одного туриста в агросадибі [33]:

$$Д = Ч \times t_{\text{ср}}, \quad (1.3.1)$$

де $Д$ – кількість туро-днів;

$Ч$ – кількість туристів, осіб;

$t_{\text{ср}}$ – середня тривалість перебування одного туриста у певній агросадибі.

Величина сумарних туристичних витрат P в регіоні буде визначатись наступним чином:

$$P_{\text{сум}} = Д \times P_{\text{ср}}, \quad (1.3.2)$$

де $P_{\text{сум}}$ – сумарні туристичні витрати;

$Д$ – кількість туро-днів;

$P_{\text{ср}}$ – витрати на одного туриста.

Фізичною основою сільського туризму є, в першу чергу, матеріально-технічна база, яка виступає основою розвитку сільського туризму, оскільки створює необхідні умови для обслуговування туристів з наданням широкого спектру послуг (розміщення, харчування, переміщення, екскурсії тощо).

До складу матеріально-технічної бази сільського туризму можна віднести: агросадиби, заклади торгівлі, автотранспортні підприємства, пункти прокату туристичного спорядження тощо.

Показниками, що характеризують стан та розвиток матеріально-технічної бази сільського туризму та визначають її потужність можна

вважати саме ліжковий фонд окремої агросадиби.

Потужність ліжкового фонду визначається:

$$M_k = K_r \times 365 + K_c \times t_c, \quad (1.3.3)$$

де M_k – загальна кількість ліжко-місць;

K_r – кількість ліжко-місць цілорічного використання;

K_c – число ліжко-місць сезонного використання, од.;

t_c – кількість днів сезонного використання.

Рекреаційна місткість території є одним із найважливіших показників при плануванні туристичної діяльності, а тому встановлення значень допустимої рекреаційної місткості та екологічної стійкості ландшафтів необхідно проводити абсолютно для всіх об'єктів туризму з метою регулювання туристичних навантажень та попередження незворотних змін в природних екосистемах.

Головним та першочерговим завданням при плануванні зон масового відпочинку є збереження довкілля та його компонентів у продуктивному стані, при якому природні ресурси (рослинність і тваринний світ) не втрачали б своєї привабливості та здатності до самовідновлення. Вирішити дану проблему можливо за допомогою методу визначення гранично допустимої місткості території.

Відомо, що при надмірному та тривалому туристично-рекреаційному навантаженні природне середовище зазнає серйозних змін. Види негативного впливу досить різноманітні:

- витоптування надґрунтового покриву, підстилки і підросту;
- пошкодження дерев;
- деградація рослинного покриву внаслідок збору грибів, ягід, квітів;
- ущільнення ґрунту;
- відлякування тварин, виснаження рибних та мисливських угідь;

- антропогенна денудація (осипання схилів та ін.);
- виникнення лісових пожеж;
- забруднення повітря викидами автотранспорту;
- засмічування території;
- забруднення поверхневих вод.

Специфічним негативним явищем внаслідок надмірного туристично-рекреаційного навантаження і комплексного погіршення довкілля є створення психологічного дискомфорту для відпочиваючих, що призводить до зниження ефекту оздоровлення та відпочинку і, з часом, до зменшення кількості туристів і рейтингу туристичного об'єкту.

Тому важливим є встановлення норм рекреаційного навантаження, під яким розуміють допустиму кількість рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати в межах певної території після її пристосування до рекреаційних потреб, яка не викликає негативних наслідків в природному середовищі. Показник рекреаційного навантаження залежить від фізико-географічних особливостей ландшафтної будови і функціональної спрямованості рекреаційного використання території [26]. Норми рекреаційного навантаження залежать в основному від природної стійкості ландшафтів та сезону року. Найбільший опір впливам рекреаційного навантаження здійснюють приморські природні комплекси, найменшу – низовинні.

Вітчизняними вченими, в процесі тривалої праці були встановлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України (табл. 1.3.1).

Дані нормативи дають загальне уявлення про норми рекреаційного навантаження на різні природні комплекси. Локалізовані показники рекреаційного навантаження для кожної окремо взятої території визначаються на місці з урахуванням конкретних природних умов, в першу чергу з врахуванням характеру підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу поверхні, прояву шкідливих геодинамічних процесів.

Таблиця 1.3.1

Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні
комплекси України [26]

	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
Природні комплекси	літо			зима		
	Min.	Max.	Сер.	Min.	Max.	Сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірні, височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Норми рекреаційного навантаження слугують базою для визначення місткості рекреаційних територій і дуже важливим показником при плануванні функціонування і розвитку туристичних об'єктів.

Рекреаційна місткість – це загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Рекреаційна місткість пов'язана з рекреаційним навантаженням і залежить від норми навантаження, площі рекреаційної території, часу перебування рекреантів в її межах та особливостей їх поведінки, тривалості сприятливого погодного періоду.

Місткість туристичних зон для кожного сезону окремо визначається за формулою:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{D_i} \quad (1.3.4)$$

де V_i – рекреаційна місткість i -ї території, кількість осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км²;

S_i – площа i -ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

Ді – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на і-й території, днів [26].

Ще однією важливою умовою організації туристичної діяльності в межах природоохоронних територій є наявність достовірною та актуальної інформацією про стан природних комплексів та їх екологічну стійкість.

Для зміни підходу до використання природних комплексів та територій необхідне проведення оцінки сучасного стану ландшафтів, що є основою для розробки екологічно оптимальних методів використання природних об'єктів для туризму. Саме для цього і використовується метод визначення ступеня екологічної стійкості (витривалості) ландшафту.

В загальному розумінні, екологічна стійкість являє собою певну властивість природно-територіального комплексу (чи ландшафту) зберігати динаміку природного розвитку в умовах антропогенних навантажень.

Метод визначення коефіцієнта екологічної стійкості ландшафту (КЕСЛ) базується на зіставленні площ, які зайняті різними елементами ландшафту з врахуванням їх позитивного чи негативного впливу на навколишнє середовище.

Коефіцієнт екологічної стабілізації ландшафту (КЕСЛ1) (метод І):

$$КЕСЛ1 = \frac{\sum_{i=1}^n F_{cmi}}{\sum_{j=1}^m F_{nstj}} \quad (1.3.5)$$

де F_{cmi} – площі під сільськогосподарськими культурами і рослинними угрупованнями, які позитивно впливають на ландшафт (ліси, зелені насадження, природні луки, заповідники, заказники та орні землі, які використовуються для вирощування багаторічних трав – люцерни, конюшини, трав'яних сумішей тощо), га;

F_{nstj} – площі, які зайняті нестабільними елементами ландшафту (щорічно оброблювана рілля, землі з нестійким трав'яним покривом, площі під забудовою і дорожньою мережею, заростаючі й замулені водойми, місце

видобутку корисних копалин та інші землі, які зазнали антропогенного впливу, га.

З екологічної точки зору, стан ландшафту (територіальну цілісність) можна охарактеризувати таким чином:

- нестабільний, з яскраво вираженою нестабільністю – $КЕСЛ1 \leq 0,5$; – 1 бал;
- нестабільний – $1 = 0,51 \dots 1,0$ $КЕСЛ1$; – 2 бали;
- умовно стабільний – $1 = 1,01 \dots 3,0$ $КЕСЛ1$; – 3 бали;
- стабільний – $1 = 3,01 \dots 4,50$ $КЕСЛ1$; – 4 бали;
- стабільний, з яскраво вираженою стабільністю – $КЕСЛ1 \geq 4,5$. – 5 балів.

Коефіцієнт екологічної стабілізації біотехнічних елементів і всього ландшафту ($КЕСЛ2$) для тих самих територій (метод II) визначається [21]:

$$КЕСЛ2 = \sum_{i=1}^n \frac{f \cdot K_{ee} \cdot K_g}{F_t} \quad (1.3.6)$$

де f – площа біотехнічного елементу, га;

K_{ee} – коефіцієнт, що характеризує екологічний стан окремих біотехнічних елементів;

K_g – коефіцієнт геолого-морфологічної стійкості рельєфу (приймається рівним 1,0 для стабільного та 0,7 – для нестабільного рельєфу);

F_t – площа всієї території.

За допомогою значення $КЕСЛ2$ можна оцінити стійкість досліджуваного ландшафту за такою класифікацією:

- нестабільний – $КЕСЛ2 \leq 0,33$; – 1 бал;
- мало стабільний – $КЕСЛ2 = 0,34 \dots 0,5$; – 2 бали;
- середньо стабільний – $2 = 0,51 \dots 0,66$ $КЕСЛ2$; – 3-4 бали;
- стабільний – $КЕСЛ2 \geq 0,66$. – 5 балів [33].

Отже, організація будь-якої господарської діяльності передбачає отримання певних результатів, як економічного, так і соціального характеру.

Результати і є свого роду показниками ефективності, які виражаються вигодою, досягнутою за певних витрат грошових, матеріальних, інформаційних ресурсів та робочої сили.

Методика оцінки соціально-економічної ефективності дає змогу визначити рентабельність та позитивні наслідки розвитку сільського туризму в межах окремого регіону, а також економічні перспективи та його прибутковість для місцевого населення.

Методика визначення допустимої рекреаційної місткості туристичних територій та екологічної стійкості ландшафтів спрямована на забезпечення екологічної безпеки та ефективного екологічного контролю з метою регулювання туристичних навантажень, чисельності туристопотоків і попередження незворотніх змін в екосистемах. Актуальність та значимість даної методики пов'язана із збільшенням концентрації туристопотоків у найпривабливіших природно-заповідних зонах та відсутністю дієвих механізмів правового регулювання.

у наступному розділі нами буде досліджено сучасний стан та перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Дослідження туристично-рекреаційних ресурсів необхідних для розвитку сільського (зеленого) туризму в регіоні

Волинська область є однією з найбільш привабливих у туристично-рекреаційному плані територій України та характеризується достатнім економічним та соціальним потенціалом. Станом на 01.07.2017 року чисельність населення області складала 1040,9 тис. осіб, з яких 496,4 тис. осіб – сільське населення (47,7 % всього населення області та 2,9 % всього сільського населення України). В регіоні функціонує 150,9 тис. домогосподарств, 30,8 % з яких знаходяться у сільській місцевості. Крім того, у Волинській області станом на 1.01.2017 р. успішно функціонує 7 об'єднаних територіальних громад.

На півночі Волинська область межує з Брестською областю Республіки Білорусь (протяжність кордону – 205 км), на сході – з Рівненською областю (410 км), на півдні – з Львівською областю (125 км), на заході – з Холмським і Замостським воєводствами Республіки Польща (135 км).

Волинська область має унікальні умови для просування на ринок продукту сільського зеленого туризму та відзначається унікальністю природного середовища з високоцінними мальовничими водно-болотними та лісовими ландшафтами. На території регіону під охороною держави перебуває 1534 об'єкти культурної спадщини, налічується 20 історичних населених місць, діють два історико-культурні заповідники, знаходиться 265 озер, 231 рекреаційна зона та три Національні природні парки (Цуманська пушта, Припять-Стохід, Шацький), достатньо розвинена мережа туристично-рекреаційних закладів [68]. Ключовими факторами, які сприяють активному

розвитку зеленого туризму в регіоні, постають:

- активізація попиту на послуги сільського зеленого туризму з боку вітчизняних та зарубіжних споживачів;
- унікальні природно-рекреаційні ресурси регіону;
- багатогранна історико-культурна та етнографічна спадщина регіону;
- колоритне різноманіття традицій, національних цінностей, народних звичаїв та промислів різних етногруп сільського населення регіону;
- проведення великої кількості фестивалів та інших розважальних подій у Луцьку та на території області;
- вигідне географічне розташування;
- екологічна чистота сільських територій, відсутність екологічно небезпечних та шкідливих для навколишнього середовища і здоров'я людей виробництв;
- наявність потужного житлового фонду у сільській місцевості;
- велика кількість соціально-трудових ресурсів для участі у реалізації проектів сільського зеленого туризму;
- значні можливості надання спеціалізованих туристичних послуг у сфері рибальства, полювання, проведення екскурсій тощо [71].

Волинська область володіє значним природно-рекреаційним та культурно-історичним потенціалом, який є передумовою успішного функціонування туристично-рекреаційної галузі.

Волинська область розміщена на північному заході України. Площа Волині становить 20,1 тис. км² (3,3 % території України). На теренах області чітко виділяють два види ландшафтів – поліський і лісостеповий. Для поліських ландшафтних районів характерні велика лісистість, заболоченість місцевостей, переважання малородючих ґрунтів, наявність значної кількості заплавних і карстових озер. Для лісостепових ландшафтних районів властивий долинно-грядовий рельєф.

За розподілом земельного фонду в розрізі основних землекористувачів та власників землі, найбільшу питому вагу складають громадяни, у власності і користуванні яких знаходиться 655,2 тис. га земель, з них для:

- ведення селянського (фермерського) господарства – 53,7 тис. га;
- особистого селянського господарства – 132,5 тис. га;
- будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибні ділянки) – 51,6 тис. га;
- ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 376,7 тис. га.

Велике значення в регіоні мають поверхневі води, які представлені 127 річками та 267 озерами. Більшість річок регіону беруть свій початок за межами Головного Європейського вододілу й лише деякі з них (Турія, Стохід, Вижівка та ін.) не виходять за межі області. Із річок, що належать до басейну Дніпра, найбільшими на території області є Прип'ять, Стир, Турія, Стохід. Протяжність річок становить більше 10 км.

Більшість річок області бере початок в її межах. Річки протікають по території області, в основному, з півдня на північ, мають повільну течію, що пов'язане з незначним зниженням поверхні області на північ. У поліській частині області річки мають невеликий похил 0,27-0,40 м/км, розширені заплави, в яких навесні після повені залишаються тимчасові озера. Особливість річок поліської частини — дуже повільна течія 0,1-0,2 м/с.

Річки Волинської області за своїм режимом належать до рівнинного типу, переважно снігового живлення. В середньому за рік талі снігові води в річному стоці займають близько 70 відсотків, решта стоку має дощове і підземне походження, причому підземне живлення становить до 30 відсотків річного стоку. Характер живлення рік області обумовлює їх рівневий режим і режим стоку. Річному ходу рівнів рік області властива яскраво виражена висока весняна повінь і низька межень, яку порушують літні і зимові паводки.

Площа озер становить 13,1 тис.га. Об'єм їх водної маси – 943,65 млн

м3. Значна частина об'єму належить озерам площею 1,01–5,0 км² (18 %) та 20,1–25 км² (13 %). Цікаво, що об'єм оз. Світязь становить майже половину об'єму всіх озер області (48,6 %). За адміністративними районами озера розміщені досить нерівномірно, основна їх частина розміщена в поліських районах області.

Водні ресурси області мають значний нереалізований потенціал і можуть служити основою для будівництва на їх берегах будинків і баз відпочинку, пансіонатів, створення рекреаційних зон короткочасного відпочинку.

Волинська область володіє значним потенціалом мінеральних вод, які об'єднують у чотири типи, що дає можливість розвивати санаторно-курортне лікування. Так, в районі смт. Ратне, біля с. Осниця, с. Тур, санаторію «Лісова пісня» поширені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води. З глибиною залягання горизонту зростає мінералізація вод.

Волинська область має значні ресурси лікувальних грязей. Для виявлення та використання в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей.

Волинь є одним із найбільш заліснених регіонів України, де ліси займають третину території області і 6 відсотків площі лісів України. Найбільш залісненими є Маневицький, Камінь Каширський, Шацький райони, де площа лісів займає 58,48 % території.

Площа лісових угідь Волинської області становить 695 тис. га, із них ліси державного значення займають площу 447 тис. га, у тому числі 368,8 тис. га покриті лісом (88,2 %). У лісостанах переважають хвойні (сосна, ялина), м'яколистяні та твердолистяні породи. Найбільш поширеними є хвойні породи, під якими зайнято 225,0 тис. га (60 %), друге місце – м'яколистяні – 87,3 тис. га (24 %), а третє – твердолистяні – 57,7 тис. га (16 %).

Ліси Волинської області багаті на гриби, ягоди й лікарські рослини і їх

збирання, особливо міськими жителями, розцінюється як один із найпривабливіших і корисних видів відпочинку. Ягідники та грибні місця в основному зосереджено в поліських районах області.

Одним з важливих факторів – розвиток рекреації. Так, на Волині знаходиться 118 великих рекреаційних пунктів та 700 малих зон відпочинку. Протягом останніх 5 років кількість зон рекреації зросла на 35 штук.

Пріоритетом розвитку галузі є збільшення лісистості області, модернізація виробничої бази та переробки деревини, нарощення виробничих потужностей із виготовлення продукції побічного користування, розвиток мисливського потенціалу та «зеленого» туризму [68].

З метою створення додаткових атракцій, туристичних подій, майже щорічно на Волині проходять: інтеркультурна феєрія «Ніч у Луцькому замку», фестиваль з екстремального водного туризму «Поліська регата», фольклорні фестивалі «Поліське літо з фольклором» та «Берегиня», фестиваль сучасного театрального мистецтва «Мандрівний вішак» та «Різдв'яна містерія», фестиваль джазу «АртДжазКооперейшн», фестиваль сільського зеленого туризму «Мальованка» та багато інших [71].

З кожним роком число бажаючих відпочити у екологічно чистій місцевості в максимально природних умовах збільшується. Тобто, зелений туризм у Волинській області має усі шанси створити гідну конкуренцію комфортабельним туристичним комплексам та готелям. Розвитку зеленого туризму в досліджуваному регіоні сприяють такі передумови:

- природні ресурси регіону не зазнали екологічного впливу, зберегли свою рекреаційну здатність і є привабливими для інвестування;
- м'який лікувальний мікроклімат;
- наявність родовищ мінеральних вод 4-х типів;
- лікувальні грязі представлені торфами та сапропелями;
- значні площі в межах області займають лісові масиви. Лісистість території становить 34,8 %;
- наявність у лісах грибних та ягідних місць;

- унікальні озерні комплекси з чистою і прозорою водою, чудовими піщаними пляжами, естетичною різноманітністю ландшафтів;
- три території водно-болотних угідь міжнародного значення;
- наявність багатих мисливських угідь;
- можливість харчуватися екологічно чистими та дешевими продуктами;
- значна кількість культурно-історичних пам'яток, археологічних знахідок, пам'ятників архітектури;
- наявність трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- етнографічна різноманітність, що представлена народними ремеслами, фольклором, національним одягом, говірками;
- щирість, привітність та відкритість волинян.

Зародження зеленого туризму в області відбулося завдяки обласному громадському об'єднанню «Волинські перспективи», яке з 1 січня 2004 року розпочало роботу із втілення проекту «Зменшення жіночого безробіття в Ківерцівському районі Волинської області».

Сьогодні в області офіційно зареєстровано 67 агросадиб, які розташовані в 13 районах. Найбільше їх у Ківерцівському (17), Ковельському (11), Шацькому (9), Маневицькому (8), Любомльському, Турійському (по 6), Ратнівському (5) районах. Насправді їх набагато більше. Так у 2012 році було обліковано 298 приватних садиб на базі особистого селянського господарства, які надають послуги із зеленого туризму, переважна більшість яких знаходяться в Шацькому районі [8]. На разі проводять сертифікацію цих господарств. За всеукраїнською програмою «Українська гостинна хата» їм будуть присвоювати певну категорію якості та рівня надання послуг. Перелік найбільш популярних агросадиб у Волинській області приведений у табл. 2.1.1.

У Волинській області зелений туризм набув особливого поширення в Ківерцівському, Луцькому та Шацькому районах.

Таблиця 2.1.1

Перелік найбільш популярних агроосель Волинської області [80]

Назва	Місце розташування	Місткість	Спектр послуг
1	2	3	4
Біля озера	Любомльський район, с. Згорани	до 20 осіб	- умебльовані дво- і тримісні номери з усіма зручностями; - прийом мисливців та рибалок в холодну пору року; - дитячий майданчик; - стоянка для автомобілів.
Хвиля	Любешівський район, с. Люб'язь	3 особи	- котедж з одно- і двомісними кімнатами зі зручностями; - баня; - можливість ловити рибу, купатися, кататися на катамарані, катері, водних лижах; - катання на бричці; - екскурсії до лісу по гриби, ягоди, лікарські рослини; - господиня за бажанням навчить готувати, пекти, вишивати.
Журавлиний край	Ратнівський район, сmt. Заболоття	до 10 осіб	- комфортабельний будиночок; - справжні українські страви; - масажист-косметолог; - руська баня, березові вінички, трав'яні настої, цілющий квас; - стрільба з пневматичних рушниць; - катання на велосипеді; - гра в настільний теніс, волейбол, бадмінтон; - тренажери. - риболовля; - збирання грибів та ягід; - прогулянка лісом.
Лебедина вірність	Ківерцівський район, с. Озеро	до 10 осіб	- садиба розміщена поблизу лісу на березі чистого озера; - купання, плавання у човні; - можливість ловити рибу та раки, готувати запашну юшку; - можливість навчитись прясти, ткати, вишивати, в'язати.
Петрівський маєток	Іваничівський район, с. Петрове	до 20 осіб	- басейн, російська баня, фінська сауна; - відпочинок на сіні, гітара, гармошка; - вечірня дискотека, - паркінг авто, цілодобова охорона; - туристичні екскурсії (за домовленістю).

Продовж. табл. 2.1.1

1	2	3	4
У Палича	Волинська область с. Світязь,	до 20 осіб	- смачна їжа; - Wi-Fi; - прокат човнів, риболовля; - сауна; - сауна, альтанка (15 місць); - 5 мангалів; - парковка (10 машин).
У Коріня	Ратнівський район, с. Комарово	4 особи	- смачна їжа; - прогулянки лісом, кіньми; - риболовля; - сауна, тренажери, басейн на дровах; - можливість подоїти корову; - збирання грибів та ягід.
У Кудриля	Турійський район, с. Дольськ	3 особи	- полювати 0,5 км; - риболовля 0,1 км; - баня, сауна; - альтанки; - можливість розміщення в наметовому містечку; - майстер клас української кухні, в'язання снопів і ткацтва.
Хугірець	Локачинський район, с. Замличі	4 особи	- будинок з усіма зручностями; - майданчик для дітей та дорослих; - місце під автостоянку (гараж); - риболовля з човна; - полювання (лисиці, зайці, дикі свині); - кінні прогулянки; - зимові спуски на санчатах та лижах.
Г аївка	Рожщенський райони, с. Ольганівка	3 особи	- альтанки для відпочиваючих, ставок; - місце під автостоянку; - велосипедні прогулянки; - купання в річці, риболовля; - майстер-класи по приготуванню традиційних українських страв
Несухоїжі	Ковельський район, с. Тойкут	8 осіб	- ошатна садиба з усіма зручностями, сауна; - два ставки, де можна покататись чи упіймати карася, білого амура; - збір грибів та ягід, рибна ловля; - вечорниці біля вогнища; - прогулянка човном річкою Турія; - катання на бричці влітку, а санями взимку; - українські народні пісні; - бажаючих відпочити зустрінуть власним авто на залізничному, автомобільних вокзалах в Ковелі.

Продовж. табл. 2.1.1

1	2	3	4
Надія	Старовижівський район, с. Текля	6 осіб	- спілкування з лісом; - екскурсія кіньми; - збір грибів, ягід; - купання, риболовля; - вечорниці біля багаття; - традиційні для регіону страви.
У Лідії	Ківерцівський район, с. Жидичин	4 особи	- побутові зручності, пасіка; - смачні страви із екологічно чистих продуктів; - піші прогулянки, катання на бричці; - збір грибів, ягід, лікарських рослин; - народні ремесла; - екскурсії по визначних місцях області.
Г алина	Старовижівський район, смт. Стара Вижівка	8 осіб	- риболовля, катання на човні; - поїздки до пам'яток природи та архітектури Старовижівщини; - екскурсії до м. Ковеля, в музей-садибу Лесі Українки, до смт. Ратно, м. Бреста (Білорусь) в Брестську фортецю; - збір грибів, ягід.
Миколин вулик	Ківерцівський район, с. Бодячів	до 10 осіб	- міні музей народних ремесел та мисливських здобутків господарів; - збір грибів, ягід.
Вербиченька	Ковельський район, с. Воля	до 6 осіб	- будинок з усіма зручностями, ставок, музей старовини; - збір грибів, ягід; - майстер-клас з ткацтва; - риболовля, катання на човні, конях, на возі; - прокат автомашини, мотоцикла, велосипеда; - можливість спробувати свої можливості в сільськогосподарських роботах; - організовуються маршрути по історичних місцях Ковельщини.
Золота підкова	Ківерцівський район, с. Дачне	до 6 осіб	- російська баня, римська сауна з басейном; - катання верхи на конях; - пейнтбол; - пляжний волейбол, футбол; - великий теніс; - гриль-фестиваль у літньому кафе

Найбільш перспективними на нашу думку в даній сфері є Ратнівський,

Ківерцівський райони, середніма також Ковельський, Луцький, Любомльський, Старовижівський та Турійський райони.

Крім розміщення та харчування, господарі агроосель можуть надавати й інші послуги за додаткову оплату: екскурсії, майстер класи з приготування традиційних волинських страв, піші, кінні та велосипедні прогулянки, виступи фольклорних колективів. Так, у Ківерцівському районі в с. Холоневичі у переліку послуг в одній з агроосель є виступ фольклорного колективу «Холоневичькі брикси». Брикси - від слова «брикати». Жінки примушують чоловіків до жіночої роботи й виконання різноманітних свої забаганок. Так би мовити – збиткуються від душі. Розповідають, що іще за часів Петра I існувала традиція, коли раз у рік чоловіки і жінки мінялися ролями. Холоневичі – єдине село на Волині, де збережено цю традицію.

Задля перейняття передового досвіду у сфері зеленого туризму господині агроосель області регулярно відвідують Всеукраїнські виставки-ярмарки сільського туризму «Українське село запрошує» (м. Київ). В області постійно проводяться тренінги з питань популяризації, перспектив зеленого туризму, стану розвитку туристичної інфраструктури, підвищення рівня сервісу в Рожищенському, Горохівському та інших районах. Завдяки розповсюдженню інформації, проведенню тренінгів і круглих столі інтерес місцевого населення до цього виду бізнесу значно зріс. У найближчих планах – започаткування школи сільського туризму.

Велика увага в області звертається і на міжнародне співробітництво, транскордонну туристичну співпрацю у сфері розвитку зеленого туризму. Сьогодні успішно реалізується спільний проект «Розвиток агротуризму в єврорегіоні «Буг», який був фінансово підтриманий програмою РНАКЕ та польською стороною в партнерстві з громадським об'єднанням «Волинські перспективи». В рамках цього проекту здійснюються навчальні поїздки у сусідню Польщу (м. Біла Підляска, м. Гданськ), де волиняни мають змогу знайомитись з практикою ведення агротуризму та особливостями розвитку галузі в Люблінському воєводстві. Так, за результатами однієї з таких поїздок

було знято відеофільм «Зелений туризм за Бугом. Примиримося». Рекламна інформація про агросадиби Волині була розміщена на веб-сторінці польського партнера.

Серед основних перепон на шляху розвитку зеленого туризму у Волинській області відмічаємо психологічну налаштованість, яка не завжди дозволяє селянам спробувати заробляти гроші нетрадиційним, несільськогосподарським способом, а також відсутність додаткових знань та професійного досвіду в цій сфері [3].

Активна пропаганда зеленого туризму у Волинській області здійснюється на обласному рівні через інформаційно-консультативне і маркетингове забезпечення. Базові центри зайнятості уклали понад 400 угод про співпрацю із сільськими радами. Допомагають також семінари, які служба зайнятості проводить спільно із громадською організацією «Волинські перспективи», спеціалістами обласного молодіжного центру праці, Волинською дорадчою службою. Учасниками семінарів «Сільський «зелений» туризм — альтернатива зайнятості в сільській місцевості», «Додаткові послуги в сільському туризмі» стали понад 540 безробітних у Любешівському, Горохівському, Камінь-Каширському, Ратнівському, Шацькому, Турійському, Любомльському районних центрах зайнятості. Крім того, індивідуальні консультації в районних, міськрайонних центрах зайнятості може отримати кожен, хто вирішив розпочати власну справу у сфері зеленого туризму.

Громади чотирьох сіл Рожищенського району Волинської області (Переспа, Любче, Козин та Рудка-Козинська) протягом року вчили організовувати туристичну діяльність і перетворювати культурні надбання й місцеві ресурси у туристичні продукти. Результатом спільної клопіткої праці став туристичний маршрут «Магія Волинської казки», що пролягає через зазначені села. Маршрут включає три напрямки: культурно-дозвіллевий, етнографічний та релігійний. Новий туристичний продукт орієнтований на сімейний відпочинок. Дітей забавлятимуть інсценізаціями українських

народних казок і легенд, а дорослим розкажуть цікаві факти про життя сіл у різні історичні епохи, запропонують зв'язати на «воротах мрій» стрічку на кохання, добробут і здоров'я, майстер-класи з народними умільцями, відвідини музеїв, «уроки живої віри» зі священниками, смачні українські страви, народні забави, споглядання мальовничих краєвидів.

Все більш популярним різновидом зеленого туризму в області стає так званий «білий» туризм, коли взимку на Різдвяні свята мешканці великих міст залишають свої домівки задля того, щоб у сільській глушині відчувати народний дух самотніх традицій.

В області є можливості щодо створення маршрутів з включенням територій сусідніх держав – Хелмського повіту Люблінського воєводства Республіки Польща та Брестської області Республіки Білорусь, розроблення спільного міжнародного туристичного продукту.

Поряд із позитивними зрушеннями, пов'язаними з розвитком зеленого туризму у прикордонній Волинській області існує чимало проблем. Рейтинг «каменів спотикання» очолює відсутність знань з маркетингу зеленого туризму, тобто невміння самих мешканців сіл акцентувати увагу на усіх принадах своїх місцевостей і «смачно» подавати сільський колорит [80].

У наступному підрозділі нами будуть здійснено аналіз стану та напрямів розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області.

2.2 Аналіз стану та напрямів розвитку сільського (зеленого) туризму у Волинській області

Територія Волинської області (загальна площа 20143 км², що складає 3,3 % території України) є унікальною та перспективною для розвитку та організації сільського туризму. В першу чергу цьому сприяють:

- комфортний для відпочинку помірний клімат;
- чудові природні умови;

– цікаві самобутні звичаї та традиції регіону, що передаються з покоління в покоління, адже саме тут ще залишились не урбанізовані куточки природи з невимовною красою та потенціалом для проведення екологічно-безпечної туристичної діяльності, оздоровлення, самоосвіти.

Сільський туризм в даному регіоні не є основним видом діяльності господаря, але поступово стає невід’ємною частиною життя і роботи багатьох селян Волині. Ще кілька років тому назад селяни у кращому випадку пропонували житло у найм і мінімальний набір туристичних послуг, однак вже сьогодні на туристів чекає широкий вибір додаткових послуг в рамках сільського туризму, а саме: риболовля, полювання, походи по гриби, ягоди, за лікувальними рослинами, прогулянки на конях і човнах, участь у фольклорних концертах, обрядах, святкуваннях днів села і різноманітних релігійних свят. В контексті сільського туризму, відпочиваючі можуть навчитись основам лозоплетіння, порибалити та варити юшку власноруч, виготовляти домашню сметану, масло, сир, доглядати вулики і збирати мед, ткати, вишивати, і навіть освоювати гончарне мистецтво [33].

Розглянемо розміщення садіб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Мережа садіб сільського зеленого туризму Волинської області
у 2016 р. (одиниць) [71]

Адміністративна одиниця	Кількість садіб	У % до загальної кількості
1	2	3
Волинська область	85	100
м. Луцьк	-	-
м. Володимир-Волинський	-	-
м. Ковель	-	-
м. Нововолинськ	-	-
Володимир-Волинський район	1	1,2
Горохівський район	1	1,2
Іваничівський район	1	1,2
Камінь-Каширський район	0	0
Ківерцівський район	5	5,8
Ковельський район	13	15,3

Продовж. табл. 2.2.1

1	2	3
Локачинський район	0	0
Луцький район	1	1,2
Любешівський район	6	7,1
Любомльський район	6	7,1
Маневицький район	7	8,2
Ратнівський район	7	8,2
Рожищенський район	2	5,9
Старовижівський район	3	3,5
Турійський район	6	7,1
Шацький район	26	30,6

Аналіз статистичних даних табл. 2.2.1 засвідчив нерівномірний розподіл кількості садіб у районах Волинської області. Найвищий показник кількості садіб сільського зеленого туризму характерний для Шацького району і становить 26 одиниць, у два рази нижчий цей показник у Ковельському районі (13). Саме на цих територіях розміщується найбільша кількість природних рекреаційних ресурсів. У двох районах області (Локачинський та Камінь-Каширський) агросадиби відсутні. Середнє значення даного показника у області 5,3 [71]. Геопросторове розміщення садіб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області подано на рис. 2.2.1.

За результатами аналізу забезпеченості адміністративних районів області садибами сільського зеленого туризму, дослідники застосували картографічний метод дослідження та за допомогою стовпчикових діаграм, проведемо регіональний аналіз розміщення садіб.

Згрупуємо визначені показники за трьома категоріями: райони з низьким, середнім та високим рівнем забезпеченості садибами сільського зеленого туризму.

Типологія адміністративних районів Волинської області за рівнем забезпеченості садибами представлена в таблиці 2.2.2.

Як засвідчує таблиця 2.2.2, майже всі адміністративні райони належать до територій із низьким рівнем забезпеченості садибами, Шацький район має

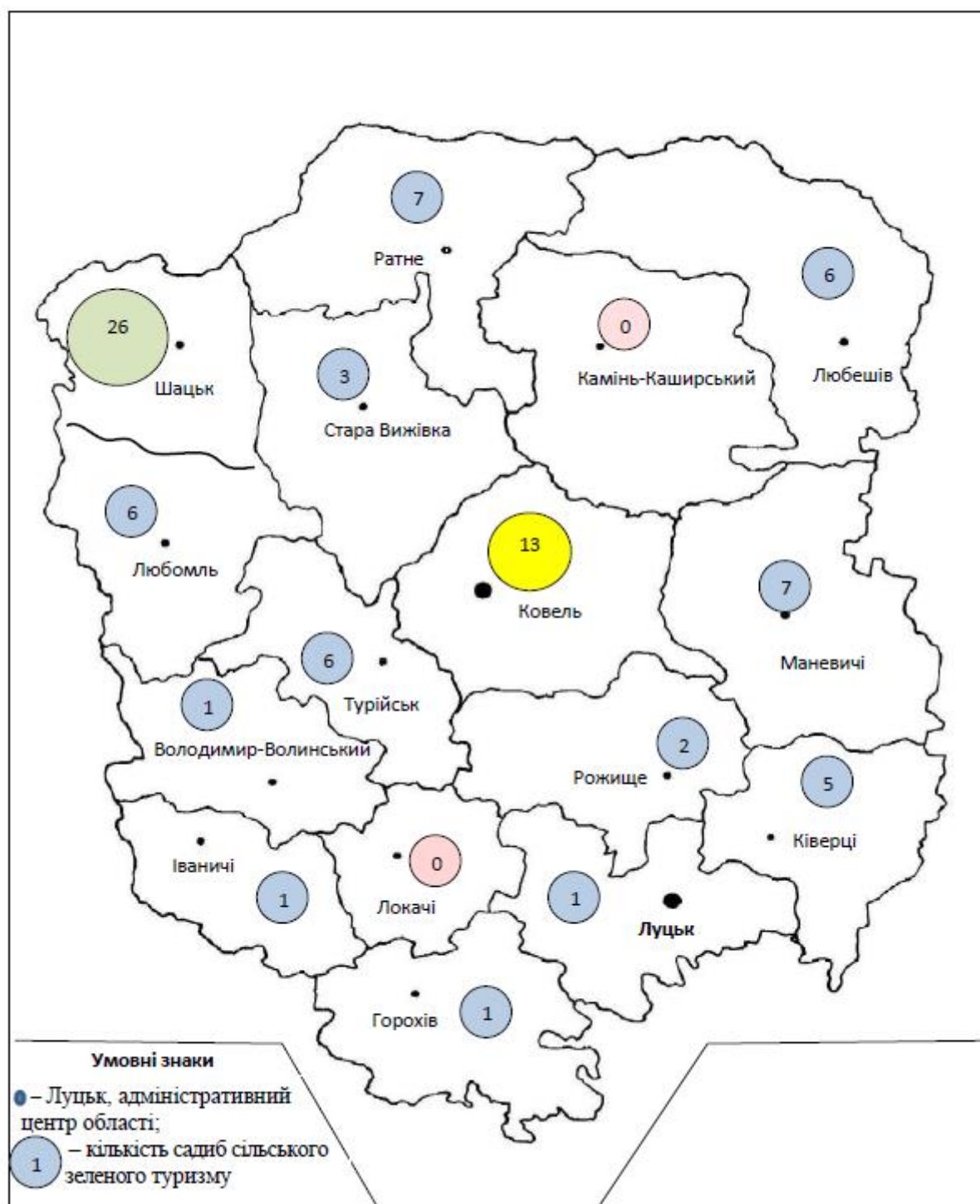

Рис. 2.2.1 Геопросторове розміщення садіб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів Волинської області у 2016 р. [71]

найвищий рівень забезпечення садибами (26 садіб), Ковельський район – середній (13 садіб). У Камінь-Каширському та Локачинському районах Волинської області садіб сільського зеленого туризму не зафіксовано.

Таблиця 2.2.2

Групування адміністративних районів Волинської області за рівнем
забезпеченості садибами станом на 01.01.2017 року [71]

Рівні забезпеченості районів садибами		
Низький	Середній	Високий
Володимир-Волинський, Горохівський, Іваничівський, Камінь-Каширський, Ківерцівський, Локачинський, Луцький, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський, Рожищенський, Старовижівський, Турійський	Ковельський	Шацький

Дослідження засвідчують, що простежується позитивна динаміка росту кількості агросадиб в регіоні, а, отже, і сільського туризму в цілому. Звісно ж, найбільшої популярності та розвитку сільський туризм набув саме у Шацькому районі, що пов'язано зі значним туристичним інтересом до існуючих тут природних об'єктів (Шацькі озера, Шацький НПП).

Однак, проблемним питанням у даному випадку є те, що більшість сільських господарів в області не реєструються як такі, що надають послуги з сільського туризму. Це, в свою чергу, не дає можливості на державному та регіональному рівні контролювати і підтримувати дану діяльність, проводити чіткі статистичні підрахунки кількості туристів та економічних прибутків, а також гарантувати відповідність наданих послуг існуючим міжнародним стандартам. Тому припустимо, що насправді чисельність агросадиб значно більша (наприклад, лише біля озера Світязь влітку майже всі місцеві жителі пропонують відпочиваючим свої оселі і послуги з харчування та розміщення). Така ситуація спричинена тим, що чинне законодавство України не зобов'язує до реєстрації господарів, як суб'єктів підприємницької діяльності, якщо вони приймають у власній агросадибі не більше десяти туристів одночасно.

Проте існують селяни, які на сьогоднішній день задекларували свою діяльність і створили якісні умови для надання послуг туристам саме з

сільського туризму. Перелік їх пропозицій, фото садиб та асортимент послуг розміщені в мережі Інтернет, що надає бажаючим відпочити можливість більш широко ознайомитись з особливостями та умовами їх майбутнього відпочинку. Найбільше таких власників у Ківерцівському, Шацькому, Ратнівському, Ковельському районах,

В Ківерцівському районі реалізовувався цікавий проект громадського об'єднання «Волинські перспективи», спрямований на ліквідацію жіночого безробіття. Він передбачав навчання жінок, які мали хороші обійстя, основам ведення туристичного бізнесу. Кілька господинь вже переобладнали у своєму будинку по 2-3 кімнатки під готельні номери з домашнім затишком. Є такі об'єкти у селі Жабка, де є мальовничі ліси й озеро, можна ловити рибу, кататися на конях, збирати гриби, ягоди.

Такі пропозиції в регіоні найбільше привертають увагу іноземних туристів, які вже користувались пропозиціями традиційного відпочинку (європейські й міжнародні курорти), а тепер хочуть на 2-3 дні відвідати провінцію, приїхати на Волинь.

Узагальнюючи зібрані дані, складено картосхему розвитку сільського туризму у Волинській області (рис. 2.2.2) та зроблено висновки про те, що незважаючи на існуючий потенціал області, все ще залишається ряд невирішених проблем, які стають на заваді розвитку сільського туризму.

Перш за все необхідно запровадити ефективне регулювання організації сільського туризму як на регіональному, так і на державному рівні, заохочення селян до заняття даним видом діяльності; стимулювати власників садиб до реєстрації та легалізації своєї діяльності, розвитку туристичної інфраструктури в сільській місцевості тощо. Лише тоді даний вид туризму зможе набути популярності та виконуватиме усі покладені на нього природоохоронні функції у регіоні [7].

Для того, щоб систематизувати окреслене коло проблем та переваг розвитку сільського зеленого туризму у Волинській області, на основі узагальнення значного масиву фактичної інформації необхідно здійснити

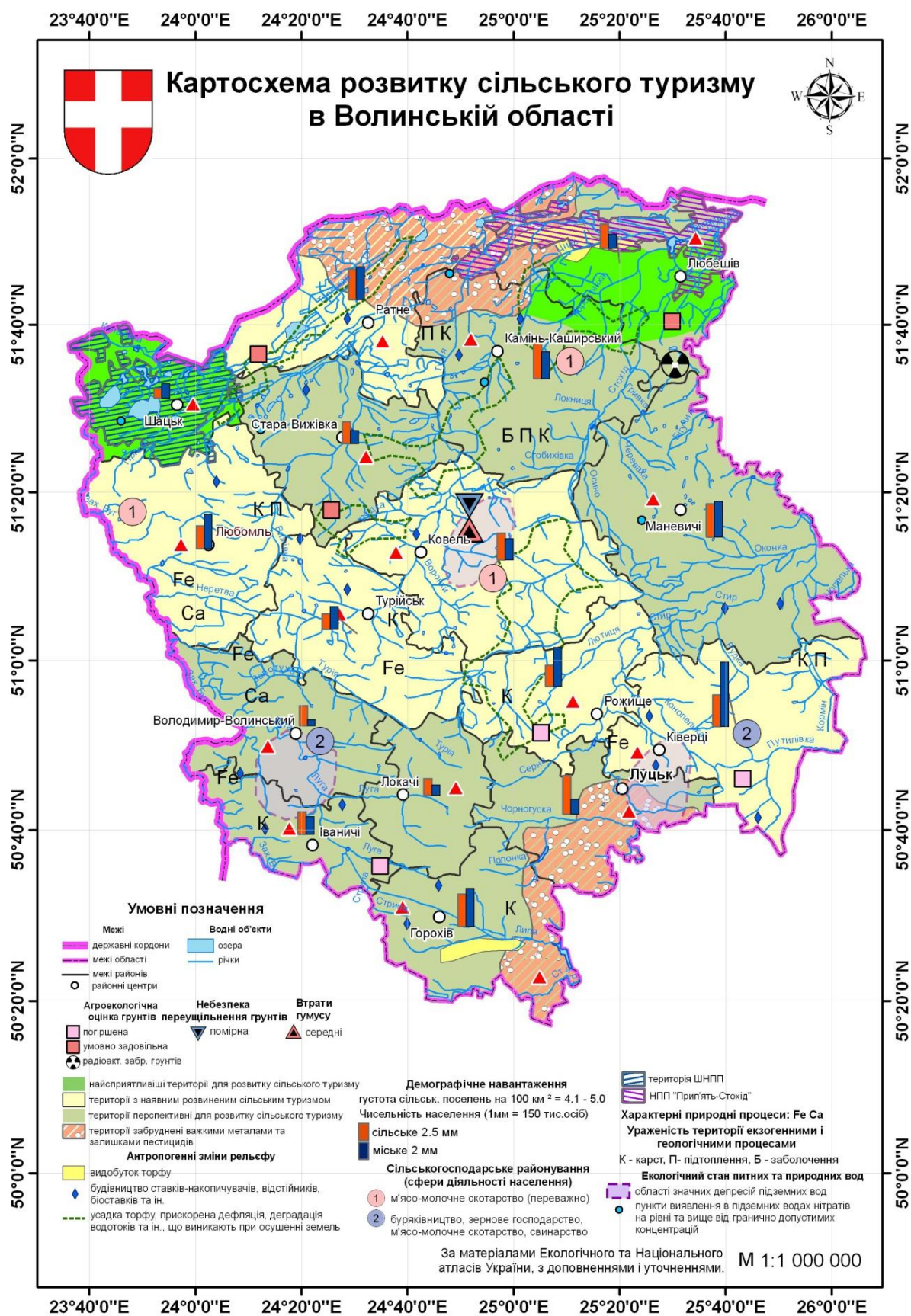

Рис. 2.2.2 Картохема розвитку сільського туризму у Волинській області [33]

SWOT-аналіз стану цього виду діяльності. За допомогою якого також можна визначити пріоритети розвитку сільського зеленого туризму, сформувані нові концепції і плани. Таким чином, для виявлення та усунення наявних слабких місць та розробки рекомендацій щодо підвищення рівня ефективності функціонування суб'єктів сільського зеленого туризму Волинської області в дослідженні застосовано SWOT-аналіз (табл. 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму Волинської області [71]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Значна кількість рекреаційних та природних лікувальних ресурсів. 2. Розвинута мережа заповідних територій. 3. Вигідне економіко-географічне розташування. 4. Розвиненість транскордонної інфраструктури, наявність євро регіону. 5. Достатня кількість садіб у регіоні. 6. Розвиток готельної інфраструктури. 7. Розвиток івентивного та подієвого туризму в регіоні. 8. Підготовка якісних професійних кадрів у галузі туризму. 9. Функціонування системи навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців туристичної галузі за різними напрямками. 10. Наявність міжнародних зв'язків. 11. Збільшення кількості міжнародних туристичних проектів розвитку сільського зеленого туризму. 12. Популяризація національної кухні. 13. Розвинута мережа закладів швидкого харчування. 14. Значна частка сільського населення у загальній структурі населення регіону	1. Зменшення обсягів фінансування туристичної галузі. 2. Незадовільний стан автомобільних доріг. 3. Відсутність чіткої стратегії розвитку сільського зеленого туризму в регіоні. 4. Ускладнення дозвільно-погоджувальних процедур туристичної діяльності. 5. Низький рівень якості туристичного та рекреаційного обслуговування. 6. Посилення природних катаклізмів за рахунок зменшення лісистості, деградації ґрунтів, забруднення водних об'єктів. 7. Невідповідність високого рівня ціни низькому рівню якості послуг. 8. Зубожіння населення, потенційних туристів. 9. Недостатність кваліфікованих кадрів туристичної галузі. 10. Низький рівень взаємодії туристичного бізнесу, влади та науки. 11. Посилення неврегульованості нормативно-правових питань надання послуг. 13. Відсутність досвіду діяльності у сфері сільського зеленого туризму в регіоні. 14. Недостатня конкурентоспроможність туристичних підприємств
Можливості	Загрози
1. Використання інтернет-ресурсів для рекламування діяльності садиби, бронювання та інформування про послуги. 2. Організація тренінгів і семінарів туристичного спрямування.	1. Складна економічна та політична ситуація в країні. 2. Незначна кількість розроблених туристичних маршрутів у регіоні. 3. Незначний асортимент продукції сільського зеленого туризму в регіоні.

Продовж. табл. 2.2.3

1	2
Можливості	Загрози
3. Підтримка безробітних, зокрема сільського населення шляхом формування інформаційних туристичних центрів. 4. Створення нових зелених маршрутів. 5. Створення віртуальних 3D-турів. 6. Підвищення рівня раціональності використання туристичних ресурсів шляхом їх паспортизації. 7. Розробка програми оптимізації транспортних потоків із метою підвищення доступності до віддалених регіонів області. 8. Підвищення рівня інвестиційної привабливості туристичних регіонів шляхом створення програми формування туристичної репутації (бренду) регіону. 9. Підвищення якості туристичних послуг шляхом сертифікації та категоризації 10. Популяризація туристичної продукції шляхом використання інновацій. 11. Започаткування садибами криптотуризму. 12. Ефективне організаційне, методичне та інформаційно-правове забезпечення розвитку сільського зеленого туризму	4. Незадовільний рівень інформаційно-рекламного забезпечення туризму в регіоні. 5. Швидкий розвиток конкуруючих країн сусідів (Польща, Білорусь) та регіонів (Львів). 6. Погіршення стану комунікаційних мереж туристично-рекреаційних територій регіону. 7. Відсутність професійного досвіду господаря, персоналу садиби. 8. Поширення явища банкрутства туристичних організацій регіону. 9. Значна частка неорганізованого туризму у загальній структурі туристичних послуг. 10. Погане знання (незнання) мов господарем та персоналом садиби. 11. Відсутність єдиної системи туристичного маркування рекреаційних територій регіону 12. Незацікавленість мешканців сільських територій у навчанні та отриманні нового досвіду і знань. 13. Зубожіння сільських територій та зменшення чисельності населення сіл. 14. Поширення тіньового бізнесу на селі

Проведений аналіз дає змогу об'єктивно оцінити слабкі сторони та загрози розвитку цього виду туризму в регіоні. Розгляд же сильних сторін дає підстави визначити потенційні можливості області та розробити ефективну стратегію щодо їхнього подальшого зміцнення [32]. З огляду на результати проведеного SWOT-аналізу, можна рекомендувати такі заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в адміністративних районах області:

- провести сертифікацію та категоризацію місць розміщення туристів (садиби сільського зеленого туризму);
- розробити регіональні програми оптимізації транспортних потоків з метою підвищення доступності до віддалених районів Волинської області;

- створити і поширити ефективне методичне та інформаційно-правове забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- організовувати періодичні тренінги і семінари туристичного спрямування для власників садиб та зацікавлених осіб;
- застосувати інновації у вигляді централізованої комп'ютерної мережі резервування місць в агросадибах та створення реальної бази про послуги садиб.

SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму Волинської області засвідчив, наявність достатньої кількості можливостей розвитку туризму, який досліджується. З метою перевірки достовірності SWOT-аналізу, в дослідженні було застосовано метод опитування. Відомо, що опитування дає можливість отримати достатньо достовірну інформацію, якщо дослідникам вдається дотриматися певних умов (кількісної та якісної репрезентативності вибірки, правильності побудови анкети, адекватності, валідності і чутливості шкали, обґрунтованості вибору місця і часу опитування, правильності процедури підготовки анкетарів, коректності процедури обробки даних тощо). Загальна методика анкетних опитувань досить детально розроблена, але методичні питання анкетування у різних сферах мають свої особливості.

Так, з метою збору найбільш достовірної інформації про функціонування суб'єктів сільського зеленого туризму у Волинській області було проведено опитування власників садиб сільського зеленого туризму за допомогою методу анкетування. Анкетування було проведено в такі способи: телефонні опитування, анкетування електронною поштою та міжособистісне спілкування.

Внаслідок з'ясування реального стану справ щодо розвитку сільського зеленого туризму в області, виокремлення суттєвих і другорядних чинників можна здійснити об'єктивну оцінку сучасного рівня та перспектив розвитку сільського зеленого туризму. Проведення SWOT-аналізу дає також можливість визначити регіональні особливості та актуальні напрямки розвитку сільського зеленого туризму в області, сконцентрувати

матеріально-технічні, інвестиційні, організаційно-економічні та інші засоби задля його потреб та розробити чіткі заходи та пропозиції розвитку для власників садиб.

У наступному підрозділі нами буде розроблено зеленого туру «Шацькі озера – перлина Волині».

2.3 Розробка зеленого туру «Шацькі озера – перлина Волині»

Екотуризм – тип туризму, що полягає у подорожах до природних недоторканих людиною та природоохоронних територій. Його різновидом є зелений туризм (або літній туризм) – це відвідування туристичних об'єктів у період вегетації флори.

Ми пропонуємо зелений тур по Шацьким озерам. Цей куточок України – найкраще місце для спокійного, тихого відпочинку на лоні озерної проди. Шацькі озера прекрасні і дивовижні, але повною мірою відчуті їхній затишок можна, лише віддалившись від шуму, створюваного натовпами відпочиваючих. Тому ми радимо вам обирати менш людні місця, які не поступаючись красою Світязю (а деякі є навіть гарнішими), подарують вам найкомфортніші, найприємніші незабутні літні дні.

Як відомо, цей Національний природний парк складається з 24 унікальних озер. До речі, Шацькі – це простонародна їх назва. Насправді, кожне має свою романтичну назву: тут і Луки, і Озерце, і Кримне, і Чорне... Вода в озерах не тільки дуже чиста, але й трохи мінералізована. Її можна спокійно пити, навіть не очищаючи.

Неймовірна різноманітність риб в Шацьких озерах: окунь, плотва, щука, лящ, карась, короп, сом, в'юн, вугор, канадський сом, судак, сазан амурський і білий амур. В багатьох живуть також раки.

Прибережні ліси багаті всілякими ягодами: суниця, малина, лохина, чорниця, ожина, брусниця, журавлина. Є в місцевих лісах і гриби, причому

високої категорії: боровики (білі), підосичники, підберезники, масляки, лисички.

Шацькі озера – це єдиний водний комплекс. Насправді вони не мають чітких меж між собою, а ті, що на віддалі одне від одного – з'єднуються протоками і каналами.

Отож, віддаляючись від надто популярного вже Свитязя, відправляємось у пошуки інших мальовничих водойм.

Неподалік села Мельники розташовані відразу кілька чудових озер, кожне з яких гідне того, щоб його відвідати. Це досить велике озеро Кримно і дещо менші – Кругле, Красинець і Соминець.

Озеро Кримно – неглибоке озеро з красивим піщаним дном. Розташоване не далеко від кордону з Білоруссю, тому з півночі в нього впадає білоруська річка Рита. Озеро Кримно знамените соєю чистою водою і прекрасною довколишньою природою. Прикрашають його два струмки, що впадають, несучи цілющі води. Та особливою прикрасою озера є невеличкий острів серед води. Це надає Кримному миловидності та неповторності, тому його вважають одним з найкрасивіших озер всього «ансамблю». Пологі піщані береги чергуються з високими крейдяними. Краї всипані симпатичними маленькими камінцями. Ростуть тут і дуже гарні рідкісні квіти – орхідеї. У водах плавають понад 25 видів риб, а на берегах гніздяться кулики та дикі качки. Озеро віддалене від цивілізації. Тому тут особливо затишно і спокійно. Кримно запрошує відпочити від міської метушні, розслабитись, насолодитись лісовими ароматами, що наповнюють повітря. Порибалити, поплавати, заснути під відкритим небом, а на ранок прокинутись від мелодійного пташиного співу (фото 2.3.1).

Озеро Соминець – видовжене, неправильної форми озеро. Живописні піщані береги, що подекуди переходять у болтянисті, порослі очеретом. Загалом Соминець невеличкий, та з чистою і прозорою водою. Вона тепла і приємна для купання. Середня температура води влітку – 18,5°C. Особливо цікаво тут буде для любителів порибалити (щука, верховодка, окунь, йорж, краснопірка, карась, в'юн, лин та раки).

Фото 2.3.1 Озеро Кримно [81]

У назві озера, безперечно, знайшла відображення його рибна фауна. А ще тут у небі можна побачити дуже рідкісного великого хижого птаха орлана-білохвоста (фото 2.3.2). Та не тільки його. Серед унікальних видів птахів водяться на приозерній території великий норець, лебідь-шипун, сіра гуска, крижень, чирок-тріскунок, червоноголова чернь, лиска, сизий мартин та звичайний мартин.

Озеро Пісочне має незвичайну двоовальну форму. Вода кришталево чиста та справді цілюща, адже в її склад входять срібло та гліцерин. Пісочне причаровує розкішними піщаними пляжами, запашним повітрям, насиченим ароматами соснової живиці. Озеро добре прогрівається, тому пірнувши у прозору, наче живу, воду, отримаєте надзвичайні відчуття, що ні з чим не зрівняєте. Попри берег на озерній воді плаває біле латаття, в очеретах гніздиться багато диких качок. Зранку можна побачити білих лебедів.

Фото 2.3.2 Політ орлана-білохвоста [81]

Їхати на Пісочне можна тим, хто звик до більшого комфорту, ніж відпочинок на двох попередніх озерах. Тут можна поселитись у приватній садибі, що обладнана всім необхідним для комфортного перебування на курорті. Як кажуть самі відпочивальники, місцеві мешканці тут винятково ввічливі і доброзичливі. Околиці – дуже чисті. Пісочне – найкраще місце для сімейного відпочинку (фото 2.3.3).

Озеро Чорне Велике займає крейдову котловину. Невеличка, та досить глибока водойма (до 6 метрів) з романтичною назвою. А ще його називають «надією рибалок». Широко розповсюджені тут такі види риб як плотва, карась сріблястий, лящ, йорж, в'юн, короп. Рідко, та може зустрітись сом та щука. З рідкісних завезених видів в озері Чорному Великому є білий амур та строкатий товстолобик – ці види тут не розмножуються. На західному березі – місто Шацьк. Нещодавно на березі Чорного Великого побудували містечко з пляжем, великим пірсом, волейбольним майданчиком, альтанками.

Фото 2.3.3 Озеро Пісочне [81]

Тепер озеро Велике Чорне стало улюбленим місцем відпочинку багатьох туристів не лише з Волині, а й сусідньої Білорусі. Насолодитись красою озера можна і скориставшись екскурсією, в програму якої входить Чорне Велике (фото 2.3.4).

Озеро Пулемецьке своїми розмірами поступається тільки Свитязю. На піщаному дні озера є дві продовгуваті западини, між якими розміщений підводний пагорб. З півдня Пулемецьке щільною стіною обступають ліси. Саме в них в роки німецько-фашистської окупації діяв один з партизанських загонів. На березі озера стоїть така собі вежа, з якої чудово спостерігати красу природи озера. Особливо чудовими виходять світлини, зроблені тут у час заходу сонця. Тут завжди панує тиша. Лише час від часу в неї вривається пташиний крик, привертаючи увагу до безкрайого синього неба, що відбивається, ніби в дзеркалі, в чистій озерній воді (фото 2.3.5).

Фото 2.3.4 Озеро Чорне Велике [81]

Фото 2.3.5 Озеро Пулемецьке [81]

Реліктове озеро Мошне, його навіть називають еталоном реліктових озер. Із шацьких воно – найстарше (близько 9800 років). Знаходиться за кілька сотень метрів від кордону з Білорусією. На берегах – дивовижні старовинні соснові ліси (до 140 років). Поміж різноманітних видів моху можна зустріти навіть журавлину. Є тут і досить багато рідкісних рослин і тварин, занесених у Червону книгу. Якщо пощастить — можна побачити й лебедів. Водяні лілії – жовті, білі, дрібні, великі, то самотньо розкидані, то квітучі цілими букетами. А навколо, як марево, погойдуються зарості з очерету і осоки. Ліс, тиша, чиста первозданна природа. Озеро справді унікальне. І варте того, щоб, приїхавши, відчути, побачити його красу на власні очі (фото 2.3.6).

Фото 2.3.6 Озеро Мошне [81]

Озеро Люцимер дуже велике. Воно займає третє місце за площею серед групи Шацьких озер. Розміщене серед лісних масивів, де ви знайдете досить санаторіїв, баз відпочинку і садиб. На північному березі Люцимера розташований районний центр Шацьк. Озеро мальовниче. На синіх водах плаває біла лілія та жовта кувшинка. Люцимер славиться багатством

водоплавних птахів: лебеді, гоголі, крякви, гагари. Тут водиться близько 10 видів риб, у тому числі й вугор. Цікаво, що кілька років тому на березі Люцимера археологи знайшли залишки житла поморської культури. На думку дослідників, саме тут колись знаходилось літописне місто Рай (фото2.3.7).

Фото 2.3.7 Озеро Люцимер [81]

Озеро Світязь – найглибше озеро нашої країни. Здається, це ідеальне місце для купання – надзвичайно прозора вода, чисте піщане дно, а глибина збільшується дуже поступово. На окраїнах можна знайти лікувальні грязі. Намазати цими чорними ліками тіло завжди знаходиться багато бажаючих. Зі всіх шацьких озер цей курорт є найпопулярнішим. Відповідно і інфраструктура найрозвинутіша. Водних розваг тут — на всі смаки, а ввечері можна ще й сходити на місцеві дискотеки, які організовують у тому ж Світязі – селі із аналогічною до озера назвою. Відпочинок тут – це, практично те ж, що й відпочинок на морі. Та кращий він тим, що тут значно чистіше, спокійніше, та і природа довкола... (фото 2.3.8).

Фото 2.3.8 Озеро Світязь [81]

1. Коротка характеристика туру «Шацькі озера – перлина Волині»

Тривалість: 7 дні/6 активних дні.

Група: 15-18 осіб.

Вік від: 7+

2. Програма туру

Детальний опис програми туру «Шацькі озера – перлина Волині» міститься у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Програма туру «Шацькі озера – перлина Волині»

[розроблено авторкою]

Час, дні	Види діяльності
1	2
1 день	
23:30	Виїзд з м. Києва. Збір групи на станції ст. м. «Академмістечко». Знайомство з гідом. Посадка в автобус. (Увага! Місця в автобусі розподіляються згідно дати оплати туру)
2 день	

Продовж. табл. 2.3.1

1	2
07:00	Приїзд до Шацьку. Ранковий сніданок (входить до вартості туру)
08:00-12:00	Зустріч з гідом. Екскурсія «Шацькі озера – перлина Волині» (включено до вартості) Маршрут: озеро Світязь – Петропавлівський чоловічий монастир у с. Світязь – озеро Люцимер – озеро Перемут – озеро Пісочне. Під час цієї екскурсії Ви маєте змогу ближче познайомитись з регіоном Шацького поозер'я – з його прекрасними і неповторними озерами, мальовничими лісами та їх мешканцями. А під час перебування на території Петропавлівського чоловічого монастиря у с. Світязь можна збагатитися духовно і просто помолитися. Мандрівка берегами кількох озер дасть можливість не тільки гарно провести свій час, але й розширить Ваш кругозір та збагатить знання з різноманітних природничих наук (географії, зоології, біології і т. д.). Короткий екскурс в історію регіону дозволить краще зрозуміти його традиції та звичаї, а древні легенди, наче машина часу, віднесуть Вас у сиву давнину озерного краю. Одна з легенд розповідає про те, що колись дуже давно на місці озера Світязь стояло велике місто. Коли до нього підступив ворог – місто провалилося під землю, забравши з собою всіх своїх жителів, а на його місці утворилося велике і гарне озеро. Але є в році один день коли можна побачити це древнє затоплене місто...
12:00-13:00	Обід (входить до вартості).
13:00	Поселення в номера у садибі сільського (зеленого) туризму «У Палича» с. Світязь. Відпочинок (вечеря – входить до вартості) Поруч знаходиться озеро Світязь, де гості можуть відправитися на рибалку, піші прогулянки, прогулянки на велосипеді , катання на конях, пограти у пляжні ігри, чи просто поніжитися під сонцем на березі озера.
3-й день	
08:00-19:00	Відпочинок на Шацьких озерах (сніданок, обід, вечеря – входять до вартості)
15:00	Факультативна екскурсія на байдарках «Поліські джунглі». Незаймані куточки природи завжди приваблювали до себе мандрівників: шукачів пригод та романтики. Одним з таких куточків на території Шацького поозер'я є озера Луки та Перемут. Саме ці озера облюбували мігруючі водоплавні птахи, адже вони знаходяться якраз на шляху їх сезонних перельотів. Мандруючи цими водними плесами Ви зможете ближче пізнати світ природи, познайомитись з його мешканцями. Адже озера Луки та Перемут – улюблене місце перебування лебедів, мартинів, різноманітних диких качок, сірих та білих чапель та багатьох інших представників пернатого світу. Сама озерна система є унікальною – водойми з'єднані між собою вузьким природним каналом, а навколишні ландшафти вражають своєю незайманістю та загадковістю.
4-й день	
08:00-19:00	Відпочинок на Шацьких озерах (сніданок, обід, вечеря – входять до вартості). На Вас очікує один чудовий день відпочинку, адже відпочинок на Гряді – чисте повітря, водні процедури, прогулянки біля озера та лісу, гриби та ягоди, рибалка, прокат катамаранів, прокат велосипедів, кінні прогулянки, екскурсії!
5-й день	

Продовж. табл. 2.3.1

1	3
08:00-19:00	Відпочинок на Шацьких озерах (сніданок, обід, вечеря – входять до вартості)
15:00	Факультативна екскурсія на драйвова екскурсія на позашляховику «Safari». Бажаєте отримати незабутні враження проїхавшись на радянському джипі Газ – 69? Побувати в непрохідних лісах Шацького національного парку? Тоді ця екскурсія саме для Вас! Маршрут: озеро Світязь (с. Світязь) – озеро Ритець (с. Кошари) – озеро Пулемецьке (с. Пулемець) – затока Бужня (с. Пульмо) – кордон Польщі, України та Білорусії. Тривалість: 3-3,5 години. Ви побуваєте в драйвовій експедиції, побачите дику природу озерного краю. Все буде як у справжньому раллі, адже переважна більшість шляху буде проходити ґрунтовими, лісовими дорогами та болотами. Але не бійтеся – буде страшенно цікаво. Ви познайомитесь із цілим намистом озер кожне з яких вразить своїми неповторними краєвидами та унікальними ландшафтами.
6-й день	
08:00-19:00	Відпочинок на Шацьких озерах (сніданок, обід, вечеря – входять до вартості)
15:00	Факультативна екскурсія на байдарках «Шляхи Робінзонів». Пам'ятаєте, як в дитинстві всі зачитувалися книжками про мандрівки відважних капітанів та життя Робінзона Крузо? Як згодом мріяли, подібно до них, подорожувати морями та океанами? Маршрут: оз. Світязь - острів на оз.Світязь. Тривалість: 3-3,5 години. Маршрут екскурсії «Шляхи Робінзонів» пролягає не бурхливим морем, а найглибшим озером України та найбільшим серед водойм Шацького національного парку – озером Світязь. А як приємно посидіти біля вогнища і поділитися своїми враженнями, або розповісти цікаві історії! І хоча, будь-який Робінзон, рано чи пізно, залишає свій острів і повертається додому, але спогади про таку подорож залишаються на все життя.

3. Калькуляція туру (табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Калькуляція туру «Шацькі озера – перлина Волині»

[розроблено авторкою]

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Формула	Загальна сума, грн
1	2	3	4	5	6
1	Трансфер за маршрутом (автобус Мерседес 18 місць)	1000	15	-	15000
2	Проживання 6 ночей в садибі зелено туризму «У Палича» с. Світязь (3-х містний будинок «економ»)	500	5 будинків 6 діб	Впр = Ціна одного будинкуа * Кількість будинків * Кількість днів проживання	15000

Продовж. табл. 2.3.2

1	2	3	4	5	6
3	Харчування (сніданок, обід, вечеря)	30	15 осіб 6 днів	-	27000
4	Екскурсіне обслуговування «Шацькі озера – перлина Волині»	100	15	-	1500
5	Заробітна плата супроводжуючого гіда	400	6	$V_z = \text{Денна ставка} * \text{Кількість днів роботи}$	2400
6	Накладні витрати	-	10 %	$V_n = (п1 + п2 + п3 + п4 + п5) * 10\% / 100\%$	6090
7	Страховання туристів від нещасних випадків на транспорті	-	5 %	$V_c = 5\%/100\%*(п1 + п2 + п3 + п4 + п5 + п6)$	3350
8	Прибуток	-	20%	$Ц_{іна} = 20\%/100\% * (п1 + п2 + п3 + п4 + п5 + п6 + п7)$	14070
9	Загальна вартість туру	-	-	$V_{тз} = п1 + п2 + п3 + п4 + п5 + п6 + п7 + п8$	84410
10	Ціна путівки на 1 особу	-	група 15 осіб	$Ц_{п} = V_{тз} / \text{Кількість осіб}$	5630

Отже, вартість 1 путівки складе 5630 грн.

До наведено у табл. 2.3.2 варто зазначити, що до вартості путівки входить:

- проїзд комфортабельним транспортом за маршрутом. (Мерседес, Спрінтер);
- проживання 6 ночей у садибі зеленого туризму «У Палича» с. Світязь, всі будинки зі зручностями (може відбутися заміна садиби на іншу такого самого рівня сервісу від обставин зв'язаних з карантинними заходами);
- супровід гідом з м. Києва;
- екскурсії на об'єктах;
- 3-х разове харчування.

До вартості туру не включено: додаткове харчування; власні витрати; вхідні квитки.

На завершення дослідження варто звернути увагу на просування

подібного виду турів засобами Інтернет-технологій, наприклад використовувати сайти місцевих ОТГ, місцевих спілок зеленого туризму, Instagram тощо.

Просування своїх послуг за допомогою Інтернет-технологій у надає туристичним підприємствам низку переваг перед конкурентами. До основних можна віднести покращення іміджу підприємства; збільшення ефективності рекламних заходів; отримання додаткового каналу поширення інформації та реалізації турпродукту; збільшення інформованості потенційних клієнтів про підприємство та його послуги; можливість прямого та зворотного зв'язку з клієнтами у режимі реального часу; спрощення і зменшення часу на здійснення таких типових операцій, як бронювання, консультування, сплату послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Зелений туризм традиційно розглядається як соціально важлива сфера господарювання у сільській місцевості, один з визначальних факторів розвитку українського села. Натомість граней впливу даного туристичного напрямку є дуже багато. Один з них – інноваційний. Зелений туризм має значний потенціал інноваційної діяльності, з впровадженням новітніх інформаційних технологій та реалізацією креативних ідей. Більше того, сучасний стан розвитку зеленого туризму в Україні особливо потребує посилення інноваційного супроводу, зокрема що стосується використання інформаційних технологій і технологічних засобів у процесі рекреації та відпочинку.

Досліджено тенденції розвитку сільського зеленого туризму у Волинській області. Доведено, що майже всі адміністративні райони області належать до регіонів з низьким рівнем забезпеченості садибами, Шацький район має найвищий рівень забезпечення садибами (26 садиб), Ковельський район – середній (13 садиб). У двох районах (Камінь-Каширському та Локачинському) Волинської області садиб сільського зеленого туризму не зафіксовано.

Для формулювання пропозицій щодо напрямів розвитку територій регіону як об'єкту дестинації сільського (зеленого) туризму було проведено SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму Волинської області, який засвідчив, наявність достатньої кількості можливостей розвитку досліджуваного виду туризму.

На основі проведеного SWOT-аналізу запропоновано заходи щодо подальшого розвитку сільського (зеленого) туризму в адміністративних районах області: провести сертифікацію та категоризацію місць розміщення туристів; розробити програми оптимізації транспортних потоків з метою підвищення доступності до віддалених регіонів області; створити і поширити

ефективне інформаційно-правове забезпечення розвитку сільського зеленого туризму; організовувати тренінги і семінари туристичного спрямування для власників садиб.

В процесі проведеного дослідження було з'ясовано перелік проблем, які створюють перешкоди розвитку та впровадженню зеленого туризму в регіоні, але за умови їх вирішення налагодиться соціально-економічний розвиток регіону. Загалом було обґрунтовано, що позитивний вплив розвитку зеленого (сільського) туризму полягає в таких положеннях: підвищення рівня зайнятості населення у сфері обслуговування та сфері послуг; зростання добробуту сільського населення; нагромадження державного бюджету; залучення інвестиційних ресурсів; розвиток підприємницької діяльності тощо.

Отже, розвиток сільського (зеленого) туризму у Волинській області має значні перспективи, адже регіон забезпечений природними, рекреаційними ресурсами, що сприятиме оздоровленню економіки регіону, вирішенню соціальних проблем, дасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний екологічний туризм в країнах Центральної та Східної Європи // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Стрий, 2004. – 132 с.
2. Белякова О. В. Екологічні інновації – шлях розвитку ринку екологічно чистих товарів / О. В. Белякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4 (2). – С. 268-272.
3. Биркович В. І. Розвиток сільського туризму в депресивних регіонах України: економіко-правовий аспект / В. І. Биркович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September 09/05.htm>.
4. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритети розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 1 (6). – С. 138-143.
5. Близько 1600 садіб в Україні вже надають послуги зеленого туризму – Забуранна (16 червня 2017) : Громадське радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/blyzko-1600-sadyb-v-ukrayini-vzhe-nadayut-poslugyzelenogo-turyzmu-zaburanna>.
6. Габа М. І. Сільський зелений туризм – перспективний вид туризму для реформування економіки України / М. І. Габа // Інтелект ХХІ. – 2016. – № 2. – С. 88-94.
7. Гловацька В. В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації: [Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні] / В. В. Гловацька // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 148-155.
8. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.
9. Головня О. М. Розвиток сільського туризму як чинник підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону / О. М. Головня //

Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету.
– Вінниця: ВНАУ. – 2009. – Вип. 38. – С. 105-116.

10. Гоцелюк А. Ю. Сільський зелений туризм – пріоритетний напрям диверсифікації економіки сільських територій Миколаївської області / А. Ю. Гоцелюк // Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 2. – Т. 2. – С. 174-177.

11. Дешевенко Л. П. Сільський зелений туризм – складова економічної системи держави / Л. П. Дешевенко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 2. – С. 42-50.

12. Дудзяк О. А. Загальна методологія дослідження розвитку сільських територій / О. А. Дудзяк, Н. В. Покотильська // Інноваційна економіка. – 2018. – № 3-4. – С. 75-79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2018_3-4_13.

13. Екологічна енциклопедія [редкол.: Толстоухов А.В.]. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. – Т. 3. – С. 308-309.

14. Європейський досвід організації сільського зеленого туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.br.com.ua/>.

15. Зарубіжний досвід розвитку сільського туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category14/doc31>

16. Іванишин В. В. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США / В. В. Іванишин, О. А. Дудзяк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2015. – Вип. 24. – Т. 3. – С. 5-10.

17. Іванова В. Г. «Сільський туризм» як категорія науки адміністративного права та законодавства України / В. Г. Іванова // Право і суспільство. – 2010. – № 3. – С. 119-125.

18. Карпюк З. К. Перспективи розвитку агро- та екотуризму на Волинському Поліссі / З. К. Карпюк, Р. Є. Качаровський, О. В. Антипюк // Індустрія туризму і сфера гостинності в Україні: сучасний стан, проблеми та

перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з нагоди 10-ої річниці створення кафедри туризму та готельного господарства у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк, 27 вересня 2018 р.) / відпов. ред. Л. В. Ільїн. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2018. – С. 58-62.

19. Кафарський О. В. Договірні відносини в сільському туризмі / О. В. Кафарський // Університетські наукові записки. – 2010. – № 1 (33). – С. 40-46.

20. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навчальний посібник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.

21. Клементова Е. Оценка экологической устойчивости сельскохозяйственного ландшафта / Е. Клементова, В.Гейниге // Мелиорация и водное хозяйство. – 2002. – № 5. – С. 24-35.

22. Клімчук Б. П. Єврорегіон «Буг»: концепція та стратегія розвитку : монографія / Б. П. Клімчук, Н. П. Луцишин, П. В. Луцишин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 416 с.

23. Концепція розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.

24. Король М. М. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму / М. М. Король, В. В. Атаманчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 30-33.

25. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика: Монографія / М. М. Костриця [за наук. керівництвом іред. проф. Є. І. Ходаківського, проф. Ю.С. Цал-Цалка]. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 196 с.

26. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери: наукове видання / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик. – Львів : НАН України, 2005. – 78 с.

27. Кудла Н. Є. Сільський туризм. Основи підприємництва та гостинності / Н. Є. Кудла. – К. : ЦУЛ, 2015. – 152 с.

28. Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / Т. Ю. Лужанська, С. С. Махлинець, Л. І. Тебляшкіна. – К.: Кондор, 2008. – 232 с.

29. Мазур С. А. Сільський зелений туризм як напрям диверсифікації сільської економіки та чинник розвитку сільських територій / С. А. Мазур // Електронне наукове фахове видання «ефективна економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/61.pdf.

30. Мезенцева А. Зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / А. Мезенцева, А. Тофан // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1309/1336.

31. Нездоймінов С. Г. Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку / С. Г. Нездоймінов // Перспективи розвитку сільського та екологічного туризму в Україні : збірник тез І міжнародної наук.-практ. конференції (м. Березне, 20-21 травня 2016 року). – Рівне, 2016. – С. 62-64.

32. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.

33. Ніколаєв К. Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: монографія / К. Д. Ніколаєв. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 153 с.

34. Офіційний сайт Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>.

35. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: Теорія, практика, перспективи / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 124 с.

36. Паньків Н. Є. Перспективи використання туристично-рекреаційних

ресурсів для розвитку зеленого (сільського) та екологічного туризму в Івано-Франківській області / Н. Є. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2020. – № 30 (5). – С. 59-65.

37. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України В. В. Папп // Агросвіт. – 2015. – № 18. – С. 17-22.

38. Побігун О. В. Розвиток сільського зеленого туризму як стимул для сталого екологічного розвитку Івано-Франківської області / О. В. Побігун // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. – 2017. – № 2. – С. 173-177.

39. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення : ДСТУ 4527:2006 від 10.01.2006. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – 28 с.

40. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» : Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>.

41. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних : Постанова Кабінету Міністрів України № 1499 від 11 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF>.

42. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2026-14><http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

43. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

44. Про особисте селянське господарство: Закон України: №742-IV від 15 травня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – С. 232.

45. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від

16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

46. Про сільський зелений туризм: Закон України / Проект Закону України від 12.04.2007 р. № 3467 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30022

47. Про стандартизацію: Закон України №1315-VII від 05.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.

48. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

49. Програма добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/Ukrainian/category/low>.

50. Прокопа І. Агротуризм в контексті сільського розвитку / І. Прокопа, Т. Беркута [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress> (aim).

51. Роглев Х. Й. Сільський туризм – перспективний напрямок розвитку туристської індустрії України / Х. Й. Роглев // Туризм : теорія та практика. – 2005. – № 1. – С. 33-44.

52. Розвиток підприємництва у сільській місцевості : довідник / [В. М. Микитюк, О. В. Скидан, О. Д. Ковальчук та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320 с.

53. Розвиток сільського зеленого туризму та сільських територій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-102/doc-26/>.

54. Рутинський М. Й. Сільський туризм : навч. посіб. / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К.: Знання, 2006.

55. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Соціально-економічні

проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 4-18.

56. Світовий досвід організації сільського туризму: методичний посібник / ред. М. Осипова. – Одеса: Центр розвитку та правової підтримки села, 2009. – 56 с.

57. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

58. Сергеева Т. К. Экологический туризм: учебное пособие / Т. К. Сергеева. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 360 с.

59. Сільський зелений туризм на Волині виходить на європейський рівень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vidomosti-ua.com/newspaper/19023>.

60. Соколова А. О. Зелений туризм як форма самозайнятості сільського населення Волині / А. О. Соколова, Н. В. Дудченко // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 16-17 травн. 2013 р. – Тернопіль: Крок, 2013. – С. 377-380.

61. Соколова А. О. Туристична діяльність як пріоритетний напрям сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації управління / А. О. Соколова, Т. М. Ратошнюк, В. І. Ратошнюк, М. А. Мартинюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2021. – № 1. – С. 152-158.

62. Соціально-економічні проблеми розвитку сільських територій: регіональний аспект : кол. монографія, під ред. В. І. Ткачука. – Житомир: Видавництво ПП «Рута», 2014. – С. 253-256.

63. Станкевич-Волосянчук О. І. Сільський туризм : метод. посіб. / О. І. Станкевич-Волосянчук. – Ужгород, 2009. – 222 с.

64. Стефанишин Л. С. Визначення напрямів розвитку сільських територій Івано-Франківської області як об'єкту дестинації сільського

зеленого туризму / Л. С. Стефанишин // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – Вип. 10 (52). – С. 79-83.

65. Стецюк О. Суспільно-географічний аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Івано-Франківській області / О. Стецюк // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29 (1). – С. 203-212.

66. Столярчук П. Аналіз європейського досвіду організації сільського зеленого туризму та його категоризації / П. Столярчук, В. Домінюк // Вимірювальна техніка та метрологія. – 2010. – № 71. – С. 175-184.

67. Столярчук П. Г. Аналіз європейського досвіду організації сільського зеленого туризму та його категоризації / П. Г. Столярчук, В. В. Домінюк // Вимірювальна техніка та метрологія. – 2010. – № 71. – С. 175-184.

68. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. – Луцьк, 2020. – 161 с.

69. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>.

70. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред.: О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К.: Інститут економіки та прогнозування, 2010. – 384 с.

71. Тищук І. В. Регіональні механізми стимулювання підприємництва у сфері сільського зеленого туризму: дис. ... доктора екон. наук : 08.00.05 / Тищук Інна Володимирівна. – Мукачєво, 2018. – 292 с.

72. Трухан О. Л. Сільський туризм як джерело додаткових грошових надходжень особистих селянських господарств / О. Л. Трухан // Стратегія розвитку і реалізації потенціалу АПК : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 вересня 2008 р. м. Житомир / Житомирське обласне об'єднання громадської організації «Спілка економістів України». – Житомир, 2008. – С. 135.

73. Туєва О. М. Правові умови забезпечення діяльності у сфері

сільського зеленого туризму / О. М. Туєва // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. фак. вид. юрид. ф-ту ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – 2017. – № 3. – С. 103-106.

74. Управління зеленим туризмом в регіоні: Українські Карпати та станиця Луганська / В. Одзімек, М. Желяк. – Краків, 2009. – 331 с.

75. Фестиваль зеленого туризму «Рожищенська мальованка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://malovanka-shinok.blogspot.com/>.

76. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.

77. Чабанчук М. Становлення й розвиток сільського туризму у Волинській області на прикладі Рожищенського району / М. Чабанчук // Вісник львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Вип. 43. – Ч. 1. – С. 297–302.

78. Чеглей В. М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму / В. М. Чеглей // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка / Редкол.: В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 3. – С. 203-207.

79. Черкаська Н. В. Щодо умов здійснення сільського туризму в Україні / Н. В. Черкаська, О. І. Шейкін // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 808-813.

80. Чир Н. В. Стан і перспективи розвитку зеленого туризму на Волині / Н. В. Чир [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2807/1/%...pdf>.

81. Шацькі озера: 8 дивовижних перлин Шацького національного природного парку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vsviti.com.ua/nature/24940>.

82. Швець Ю. О. Проблеми і перспективи організації та розвитку зеленого туризму в Україні з урахуванням європейського досвіду / Ю. О. Швець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія

Економічні науки. – 2017. – Вип. 22. – Ч. 1. – С. 36-39.

83. Шевчук А. В. Зелений туризм як середовище інноваційної діяльності / А. В. Шевчук, Л. Т. Шевчук // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. – 2017. – № 9-10 [71]. – С. 28-32.

84. Шевчук А. В. Туризм та інформаційні технології у фокусі досягнень і нових перспектив / А. В. Шевчук // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2017. – № 1 (79). – С. 148-155.

85. Шимечко Г. І. Агротуризм як напрям підприємництва: теорія і практика / Г. І. Шимечко, Г. В. Черевко. – Львів: Ліга-Прес, 2009. – 121 с.